

UJ SZEMLE

18. szám. II. évfolyam.

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Budapest, 1908 szept. 15

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Alkotmány-utca 23. szám.

Előfizetési ára: Félévre 12 kor., negyedévre 6 kor. Egyes szám ára 1 kor. Megrendelhető bármely könyvkereskedés útján.

A nagy hadgyakorlatok.

Mire e sorok napvilágot látnak, a Dunántúl szívében megdördülnek az ágyúk és négy hadtest csapatai — a műszaki csapatokkal mintegy 75—80.000 ember — közt, kezdetét veszi a háborúság — sub auspiciis imperatoris et regis.

Két hadsereg alakul ki, egymás ellen működőleg: a Bakony nyugoti szélén, Pápa körül, a pozsonyi és a bécsi hadtestek, a somogy-veszprémi mezőföldön a budapesti és zágrábi hadtestkerületek legénysége. Menetirányuk és a felvonulás rendje olyan, hogy a Bakony délkeleti sarkában, Veszprém körül, szükségkép találkozniok kell. Ez összeközös több napig tartó előkészítése, maga a nagy taktikai harc a csata színhelyén s a válság lebonyolítása a krízis tetőfokán: ime a hadvezetők s a hadoszlopok előtt álló nehéz feladat, melyet úgy kell megoldaniok, mintha komoly esetben az állam külső veszedelme venné igénybe kötelességérzetüket és becsvágyukat.

Ily hadijátékok kisebb méretekben, évenként rendeztetnek nálunk is, másutt is. Kettős céljuk az, hogy a vezérkarok tágabb térszínen a csapatmozgatásba, a különböző csapatnemek az egyöntetű működésbe begyakoroltassanak, s a katonatudomány legújabb tapasztalatait, a hadi technika legfrissebb találmányait rajtuk vagy általuk kipróbálhassa.

Nagyméretű hadi operáció szemléltetésére a békeévek ritkán adnak módot és alkalmat; mert a nagystíli hadijáték nemcsak rop-

pant fáradságba és munkába, hanem temérdek költségbe kerül. Most is nyolcz vármegye hatóságainak ad gondot az átvonuló csapatok élelmezése, elszállásolása vagy az alkalmas táborhelyek kijelölése. Maga a kártérítési összeg egész vagyont képvisel, a mit a katonai kincstár egyeseknek fizetni kénytelen, kik a csapatmozdulatok alatt letaposott vetéseikben, megdült erdekben, összetört kerítéseikben stb. károsodnak.

Most tizennégy éve Kőszeg tájékán zajlott le egy ekkora manőver a német császár tiszteletére. Uralkodónk a szomszéd nagyhatalmú imperatornak kívánta akkor hadseregünk harczkészségét bemutatni, a közünk fennállt szövetségviszony meghosszabbítása alkalmából, annak mintegy megpecsétléseül. Ezúttal nem jön idegen potentát a hadgyakorlat színhelyére. A fényes és tanulságos katonai látványosság a mi összmonarchiánk van szánva — nyilván a hatvanéves uralkodási jubileum öröme, melyhez a hadsereg szintén hozzájárulni, és legfőbb hadurának pompás hadijátékkal kedveskedni óhajtott.

Aligha tévedünk, midőn azt hisszük, hogy e katonaság e hódolati aktusa elé néz az agg felség a legnagyobb meglepéssel s a legtöbb örömmel az összes jubiláris ünnepségek közepett. Nemcsak azért hisszük ezt, mert tudvalevő róla, mennyi odaadó szeretetet és ragaszkodást tanusított mindenkor az ő védereje iránt, — hanem azért is, mert a hadsereg szintén tudja, mennyit köszönhet a gondos hadúrnak, ki az elődeitől átvett régi, elavult és hasznavehetetlen katonai gépezet-

ből — sok keserves csalódás után — ezt a nagy és modern szellemtől áthatott hadszervezetet alkotta az utolsó évtizedek alatt.

De vannak egyéb szempontok, melyek a most lefolyandó hadgyakorlathoz szintén lekötik az általános érdeklődést. Ilyen első sorban a hadvezetőség élén nemrég történt személy- és rendszerváltozás. A kiérdemesült ósdi tábornokok egymás után nyugalomba küldettek, a sematikus gondolkodású vezérkari főnök helyét merészebb röptű és gyakorlati érzékkel bíró fiatal talentum tölti be, s a legfőbb hadúr oldalán első katonai tekintély gyanánt újabban a trón várományosa áll, ki a közös hadsereg újjáalkotásának művét betetőzni van hivatva. Az új vezető erők szelleme lüktet immár a hadijátékok egész koncepcziójában, s most kell bebizonyulni, hogy hatásuk átjárta-e kellőleg az alájuk rendelt csapatokat is.

A korábbi manőverek tisztára a taktikai végrehajtásra korlátozták a csapatok feladatát. A stratégiai munkát elvégezte a vezérkar papiroson, nem ritkán önkényesen s mindig biztos kényelemérzettel. Minden csapatnak készen állt a menetiránya, menet-célja; a parancsnokok megkapták az ordret, a melyhez alkalmazkodniok kellett. A general-stáb előre kicsinálta, hogy mi történjék, melyik fél jusson előnybe és mikép aknázza azt ki győzelmesen. A hadgyakorlatból csak annyi derülhetett ki, hogy a sereg-automaták csakugyan elvégezték-e a rájuk szabott és tőlük várt funkciókat. A fővezénylet mit se bízott az egyes seregvezetők kezdesére és felelőségére, a csapatparancsnokok leleményére és ösztöneire. Vak engedelmesség és szigorú fegyelem voltak az egyetlen katonai erény, a mit a felsőbbtség tőlük megkövetelt; a ki az előírt sémáktól eltért és önálló intézkedéseket tenni merészkedett, az hamar megkapta a «kék ivet» és a Grácza szóló vasuti menetjegyet.

Az új rendszer szellemében most máskép lesz. A bakonyvidéki hadgyakorlat terve csak a föltevésekben von korlátokat a csapatok számára, s csupán az általános irányí-

tásra szorítkozik, hogy a szembe kerülő ellenfelek összetalálkozhassanak. Mi módon és mily erőviszonyok, mikor és mely terepviszonyok közt történjék az összecsapás, ezt a fővezénylet a csapatvezetők belátására, értesüléseire és érdekeltségére bízta. A hadműködési terület ehhez képest szemeltetett ki oly vidéken, hol a működő csapatok közt nagy menetakadályok fekszenek, milyen a Bakony-hegység s a Balaton tava. A fővezénylet kiszámíthatta ugyan, hogy hányféle alternatív út áll nyitva a felek előtt, és mi fejlődik ki, ha akármelyiket választják azok közül, de az egyidejű megindításon túl konkrét parancsot egyiküknek sem ad. A veszprémi sereg dolga elsiklani a somogyi sereg elől a hegyek s a tómedence oltalma alatt, — vagy tüzet állni előtte, akár szembe vagy oldalt, akár hátban támadtatik meg. A somogyi sereg feladata viszont, hogy a veszprémi sereget megállítsa és csatára kényszerítse, akár Fejérmegye felől elébe kerülve, akár Zala felől a hátába, esetleg a Balatonon át oldalába csapva. A két seregparancsnok tiszte a helyzetalakulás s a viszonyok mérlegelése, ehhez képest a döntő elhatározás és az operáció végrehajtása. Tőlük függ, hogy csapataikat hányfelé osztják, mely útvonalakon mozgassák és közremunkálásukat a harcz óráira mi módon biztosítsák. Hol lesznek az előcsatározások: fejér- vagy zalamegyei területen, hogyan konzetralódik a zöm kétfelől a nagy Bakonyban: a Balatonon át, vagy a kis Bakonyon keresztül, s mely helységek közelében kell a főcsatát megvívni, — mindez a komoly hadászat konjunkturái s a harczviszonyok fejleményei szerint a helyszínen leendő megállapítandó. A fővezénylet a történt intézkedéseket tudomásul veszi, de azokban csupán az eredmény valószínűségének megítélése s a komoly esetben beállható következmények latbavetése után avatkozik akár helybenhagyólag, akár leintőleg vagy eltiltólag. Ily semleges döntőbírói működésre a küzdő felek fölött azért van és lesz mindenkor szükség, mert békés manőverek alkalmával a fegyverek ereje nem dönthet: a

puskák és ágyúk nincsenek golyóra töltve, a kard és szurony a rohamoknál nem fér az ellenfél testéhez, s a felek nem ítélik meg, hogy melyikük volna kénytelen komoly esetben hátrálni. Egyéb tekintetben most a fővezetőség a seregparancsnokoknak és csapatvezetőknek teljes működési szabadságot s hozzá kellő latitude-öt ad.

Más kérdés, vajjon a csapatok és a tisztikar beletalálják-e majd magukat az új helyzetbe, mely tőlük fokozott éberséget, az értelmi és ösztönös erők nagy megfeszítésével nehéz gondokat, súlyos felelősséget igényel e hadgyakorlat napjaiban.

A régi rend nem kívánt tőlük egyebet a fizikum megerőltetésénél s a testi fáradalmak, az elmaradhatatlan nélkülözések elviselésénél. A szellemi munkát elvégezte helyettük a vezérkar: oda tolt minden csapatot, a hova való, szembeállítá azokat, a kiknek küzdeniük kellett, kiszámította előre minden mozdulat időtartamát és súlyát, elrendezte az egész manővert, mint valami nagyszabású kotillont, s gondoskodott róla, hogy az evolúciókban hiba, a formákban zavar, a lefolyásban semmi váratlan fordulat ne történhessék. Míg most a munka nagyrészt rögtönzés lesz, a pillanat szüksége szerint, és az előírt célokhoz képest elhatározva s végrehajtva. Nem vagyunk benne bizonyosak, hogy a rövid kötéltől szoktatott katonaság beválik-e egyszerűen szabadúszónak, s a sematicze mozgó automata-gépezet öntudatosan, önczélúlag működhet-e.

Eszünkbe jutnak azok a szomorú tapasztalatok, a miket a hadsereg nemcsak szerencsétlen régi hadjárataiban, hanem az utolsó nagy hadgyakorlatok alatt is szerezhettek gyarló hirszolgálatok és hanyag biztosító szolgálatok következtében. Sok bajt okozott mindenha, hogy az egymástól távol mozgató csapatok ritkán tudtak egymásról, s a jelentés a vezérhez, a parancs ettől a csapathoz többnyire elkésve érkezett meg. Ily állapotban a sereg részekről együttítható munkát várni, sereget pontosan vezetni, tőle sikert remélni alig lehet. Még több baj származik

abból, hogy a menetelő vagy táborozó csapatok kellő fedezet nélkül szoktak nálunk gyakran szűkölködni. Az ellenség megkerülő mozdulatairól, az oldalakon való jelenlétéről, rajtaütő lökemeinek közel veszedelméről oszlopainknak és táborainknak ritkán van tudomásuk, sőt előfordult oly eset is, hogy harci állásban érte őket oly irányból támadás, a honnan egyáltalán nem várták. Az ily meglepetések nálunk a közelmúltban is napirenden voltak, s nem egy hadgyakorlat fiaskójára vezettek.

Elég a kőszegi manöver emlékét felidézniünk. Ott az északi fél: a bécsi s a pozsonyi hadtest két oszlopban közeledett Sopronon és a Rozalia-hegységen át Kőszeg felé, hol a zágrábi és grácsi hadtestek koncentráltan álltak útjába. A bécsi csapatok a hosszabbik kerülő úton keresték a pozsonyiakkal való egyesülést, s ez utóbbiak Nagy-Barom és Füles közt vertek táborot, hogy közelebbi bajtársaikat bevárják. A déli fél észrevette az ellenséget a nagybaromi magaslatokon és erős támadást intézett ellene, de azt hitte, hogy az egész északi féllel lesz ott dolga: ezért a bécsi hadtest menetiránya felé a kiderítő lovasságot és oldalfedező csapatkülönítményt kiküldeni elmulasztotta. A roham a pozsonyiak ellen megindult, s ezek hadállását már-már megrendíté. E kritikus órában megérkeztek a bécsi ezredek a csata színhelyére és váratlan oldalmozdulattal beledöftek a rohanó sereg baljába. Az ellentámadás hirtelen jött, s a földözletlenség krudeliter megboszulta magát a sereg balszárnyán. A bécsi cserepárok úgyszólván akadálytalanul férhettek az ott működő hadosztály testéhez, félkörben fogták azt gyorstűz alá, s aztán szuronyral rontottak rája. A szélső sorok puska végig bocsátották az ellent, mert nem volt idejük a lépést való, lassú, szabályos hátrálásra többé, aztán megbomlottak a rendek, s néhány zászlóalj futva, a többi összegabalyodva hátrált Kőszeg felé. Az egész offenzívának hirtelen vége szakadt; az előnyomult grácsiak és zágrábiak mind visszafordultak, s a pozsonyi hadtest vette őket üldözőbe.

Csak másnap sikerült a bomlott hadban a rendet helyreállítani s a csatát Kőszeg alatt megújítani.

Az ily hadgyakorlatok aktái nem kerülnek nyilvánosságra, nem értesül róluk a hadtörténelem sem. A kritika ezért zavarban van, mert hiányzanak a hiteles adatok a tényálladék megítéléséhez, hogyan eshetett meg az ily baj az előre kiczirkalmazott hadműveleti tervek idejében. A hadvezetőség hibája-e, hogy a déli sereg fedezetére nem rendelt ki csapatot, vagy a parancsszolgálaté, hogy a felsőbb intézkedést elkésve juttatta céljához, esetleg az alsó parancsnokoké, hogy a felsőbb rendeletről vagy az annak megfelelő intézkedésről megfélekedtek. Legvalószínűbb az utóbbi eset, erre vall a tömeges nyugdíjazás, mely a hadgyakorlatot akkor nyomon követte a hadosztály- és dandárparancsnokok körében.

De mi lesz most, midőn felsőbb gondviselés a csapatok biztonságáról egyáltalán nem fog gondoskodni, s a seregvezetőkre, az alvezérekre marad, hogy hadoszlopaik, táboraik és hadállásaik integritását maguk oltalmazták meg a kellő eszközökkel? Az új rend bizonyára sokat kockáztat, midőn a hadi gépezettől nemcsak mechanikus szolgálatot, hanem gondolatokat, intuicziót, előrelátást és erélyes ösztönöket kíván. De elvégre ebből áll a hadsereg modernsége, a mi a szellemet illeti, s ezt a modernizmust valamikor csak meg kellett kezdeni.

Rég elmúltak azok az idők, mikor a katonának tilos volt a gondolkodás, az érzés s az ösztönszerű cselekvés. Hova jutott vele a dinasztia, vesztett háborúk egész sorozatán tapasztalhatta. Többé nem lehet a hadjáratot a Hofkriegsrath bécsi kamarájából dirigálni, sem az egyes csapatmozdulatokat a főhadiszállás szótöbbségétől függővé tenni. A régi katona vak eszköz volt a felsőbb vezetők kezében, mint a sakkfigura a játékos tábláján. Hajdan reglement szerint járt, mozgott, lélegzett, moczcannia sem volt szabad felsőbb engedelem vagy utasítás nélkül. Az 1859-ki hadjáratban megtörtént, hogy vas-

hidat sem robbanthatott Magentánál a maga tudása szerint: Bécsből kellett utalványt kérnie a szükséges puskaforhoz, s a mennyiséget is ott számították ki neki; a hadi bürokrácia pedig rendesen rosszul számított, az anyag kevés volt s a hid nem robbant szét, csak meggömbült: az ellenség átsétálhattott rajta kényelmesen. Ma a megosztott felelősség elve uralkodik az összes szervezeten, s ez elv teszi tudatosakká, hatalmasakká a hadseregeket is. A német védőerő nagy diadalait főleg annak köszöni, hogy azokat nem a főhadiszállás vívta egymagában, hanem az egész német nemzet, valamennyi rátermett fiával, kiki a saját hatáskörében. A fővezér rendeletei ott soha sem vágtak a feladat részleteibe, mindig csak a működés alapeszméit, főbb irányzatát jelölték meg; a végrehajtás módját pedig az alsóbb organumokra bízta. A Moltke-féle parancsok lapidáris rövidségükről és átlátszó kristálytisztaságükról voltak híresek; azokban minden tényező megláthatta a maga helyét s hozzá alkothatta a maga detail-feladatát. Így rendelkeznek ott az alvezérek is subaltern tisztjeikkel, ezek az altisztekkel, s ez így megy az utolsó közlegényig és őrszemig. A fegyelem erős, s az egyéniség még sincs elnyomva. A nagy egésznek alárendeli magát minden rész, de a kisebb részek individualitása mégis érvényesül, mihelyt az önálló cselekvésre alkalom nyílik s a közczél azt szükségessé teszi.

Itt a legfőbb ideje, hogy a közös hadsereg vezetésébe a modern individualizmus szelleme bevonuljon, az életteljes cselekvő kedv s a komoly felelősségérzet társaságában. Eleinte tán lesznek itt is vele nehézségek, a míg a mehanikus fegyelmi szolgálat pánczéljai közt megmerevedett elmék a szabadabb mozgáshoz hozzá szoknak, s a szabadsággal hasznottevőleg élni tudnak a nagy egész javára. Maga a fordulat kedvező auspicziumokat ígér, iskolát teremt és a hadsereg jövőjéhez, melynek anyagi alapjai nem hiányzanak, biztosítja a szilárd erkölcsi betetőzést.

BALOGH PÁL,

Az 1875-ik évi Tisza-féle fuzió története.

Mondani sem kell, hogy a kormánypárt leszavazta Várady indítványát. Deczember 21-ikéig folytatta a képviselőház ezt a szakgatott működést. Ekkor a karácsonyi ünnepek közeledtével elnapolta magát a Ház egész január hó 9-ikéig.

Másnap deczember 22-én az az érdekes hír jelent meg a lapokban, hogy Lónyay Menyhért hívei a közlő vízkereszt napkor, a mikor Lónyay nevenapja és születésnapja lesz, a Lónyay-párt egy kis tüntetést szándékozik rendezni s a párt tagjainak arczképével ellátott albumot fognak neki átnyújtani. A «Reform» szintén közölte e hírt, de azzal a megjegyzéssel, hogy ez csak egy baráti kör baráti érzelmeinek a megnyilatkozása, melynek egyáltalában nincs politikai czélzata vagy irányzata. Az elfogulatlan szemlélők pedig megismételték azt a már sokszor használt mondásukat: «Lám! lám! A leányzó valóban sem meg nem halt, sem nem aluszik».

Elkövetkezett azután az 1875-ik évi január 1-je s megtörténtek a szokásos újévi üdvözlések. Deák Ferencz súlyos beteg volt, de azért a kormánypártnak száznál több tagja ünnepélyesen felvonult hozzá. Ebben a felvonulásban a Lónyay-párt igen nagy számmal vett részt s az ünnepi beszédet is Bánó József tartotta, a ki pedig egyik oszlopos tagja volt a Lónyay-pártnak. Bánó üdvözlő beszédjére Deák röviden felelt. Őt súlyos betegsége távol tartotta a politikai élet hullámzásaitól s válaszában csak egyéni impressióira szorítkozva így szólt: «Bocsássatok meg, hogy csak röviden válaszolhatok üdvözlő szavaitokra, de tán nem kell hosszabban elmondanom, mennyire becses nekem a ti barátságok és e ragaszkodástok; hisz úgy is tudjátok, hogy az volt életemnek legfőbb kincse. Éljetek sokáig boldogul!» A jelenlevők megdöbbenve látták azt a nagy pusztítást, mit Deák Ferencz különben erős szervezetében az ő súlyos betegsége előidézett. Rövid ne-

hány hónap alatt nagy mértékben megöszült, hangja meggyengült, csak tekintetének átható ereje, gondolatainak szabatosága és barátságos, szivélyes modora maradt meg. Azok, a kik összehasonlították az egykori Deák Ferenczet az akkori Deák Ferenczcel, azok megértették az egykori Deákpárt és az akkori kormánypárt között való óriási különbséget.

A balközéppárt tagjai testületileg vonultak fel Tisza Kálmán üdvözlésére. Itt Várady Gábor tartotta az üdvözlő szónoklatot. Tisza az üdvözlőre hosszabb beszédben felelt. Leszámítva az üdvözlés megköszönését, beszédje egészen politikai tartalommal bírt. Vázolta az ország nehéz viszonyait és azt, hogy most a legfontosabb feladat: nemcsak az ország súlyos pénzügyi állapotát megszüntetni, de egyszersmind az állam megrendült hitelét is helyre kell állítani. E tekintetben sikert ő is csak attól remél, ha a pártok között fennálló erős ellentétek megszűnnek és a nagy cél elérésére vállvetve közreműködnek mindazok, kik felismerték, hogy az ország pénzügyi zavarainak a megszüntetése a mai napnak a legnagyobb, a leg-sürgősebb feladata. Hangsúlyozta azonban, hogy a pártok ily együttes működése csak úgy jöhet létre, ha egyik párt sem kívánja a másiktól e politikai elveiről való lemondást. A megjelent balközéppártiak lelkesen megéljeneztek vezérüket és általában helyeselték álláspontját s a kérdésre vonatkozó felfogását. A tisztelgés után Tisza Kálmán néhány barátjával Deák Ferenczhez ment és az újév alkalmából úgy a maguk, valamint a balközéppárt nevében üdvözölték őt. Deáknak ez igen jól esett és szivélyes melegséggel mondott köszönetet a megemlékezésért.

A Lónyay-párt újév napján nem üdvözölte Lónyay Menyhértet. Közel volt a január 6-ika, vízkereszt ünnepe, Gáspár, Menyhért és Boldizsár napja, a mely Lónyaynak nemcsak nevenapja, de egyszersmind születésnapja is volt. Ezen a napon egy küldöttség jelent meg Lónyay Menyhértnél Bujanovics Sándor vezetése alatt és üdvözölve őt kettős ünnepe alkalmából, egyszersmind barátai és

tisztelői nevében egy arckép-albumot adott át, melyben 79 kormánypárti képviselőnek a fényképe volt. Lónyay meghatottan mondott köszönetet barátainak a szíves megemlékezésért s beszédjében a politikai viszonyokra csak nagy általánosságban terjedve ki, felemlítette, hogy hosszú politikai pályáján a részére a sors által kijelölt különböző viszonyok között mindenkor csak az ország javát, a haza érdekét tartotta szemel előtt. Ez az irányzat fogja vezérelni életének még hátralevő részében is és az ezen irányú működésre erőt ad neki barátainak szíves ragaszkodása. Tehát az album ünnepélyes átadására vonatkozó hír valóban bizonyult. A 79 kormánypárti képviselőnek illetően hódolata és különösen az, hogy a Lónyay hívei már elég erősnek érezték magukat arra is, hogy a párt tagjait fejenkint megszámlálhatóvá és személyenkint megismerhetővé tegyék, a kormánypárt vezetői között erős aggodalmakat keltett.

Közelgetett azután a budgetvita, melynek megkezdése január 27-ikére volt kitűzve. E vita iránt oly nagy volt az érdeklődés, hogy már a vita megkezdése előtt három nappal 42 képviselő, még pedig 21 kormánypárti és 21 ellenzéki jegyeztette fel magát hozzászólásra. A hangulat a képviselők között általában izgatott volt. Mindenki érezte, hogy a dolgok az adott, a meglevő állapotban nem maradhatnak, de a kibontakozás módjára nézve általános volt a vélemények különbözősége. Az orthodox kormánypártiak a régi pártegység helyreállítását óhajtották volna, de a kormánypárt vezető férfiai belátták, hogy ez az adott viszonyok között nem kivihető. Felmerült újra a koalicionális minisztérium alakításának a terve, de azon kívül, hogy ennek csak kevés pártolója volt, Tisza Kálmánnak a múlt évben már visszautasított álláspontja is akadályozta a kérdés illetően megoldását. Az ellenzéki pártok közül a balközép- és a középpárt, úgy látszott, a régi várakozó álláspontját tartotta meg; a szélsőbal pedig az Irányi és Mocsáry intransingens függetlenségi elveihez

ragaszkodott és ezen álláspontján még megerősítette ezt a pártot a balközéppártból az előző évben Ugron Gábor és Gsávolszky Lajos vezetése alatt kivált képviselőknek a szélsőbalpárttal való egyesülése és így bekövetkezett szaporodása. Ez a szaporodás nemcsak számbeli, hanem parlamenti érték tekintetében is határozott erősödése volt azon pártnak. Az ellenzéki pártokban tehát meglehetősen szélcsend volt. Végre is az ellenzék a képviselőház kisebbségét képezte. A kérdés megoldása minden parlamenti fogalom szerint a többséget képező kormánypárt feladata volt. A kormánypárt ezen helyzetére mondja a «Reform» január 28-án megjelent vezércikkében: «Vereségeink kétségtelenek. Vezéreink zavara szemmel látható. A képviselőház egy fejtelten gyülekezett, a hol 10 ember alig van egy véleményen.»

A költségvetési vita január 27-én megkezdődött. Első szónok Lipthay Béla volt, utánna Ghyczy Kálmán tartott nagy beszédet, melynek fő jellemvonása az őszintesség és a helyzet nehézségeit nyíltan feltáró aggodalom képezte. A következő ülésekben felszóllaltak a kormánypárt részéről, tehát a budget-javaslat mellett: Bujanovics Sándor Zsedényi Ede, Pulszky Ferencz, Sennyey Pál, Somsich Pál; a budget elfogadása ellen beszéltek: Móricz Pál, Péchy Tamás, Kármán Lajos, Máriássy Béla, Irányi Dániel, Simonyi Ernő. Február 1-én került a szólás sora Lónyay Menyhéltre, ki átgondolt nagy beszédben körvonalozta az adott viszonyokra vonatkozó nézeteit, melyeket a következő pontokban foglalt össze: 1. sürgeti a költségvetés módosítását olyképpen, hogy annak az egész komplexuma könnyen áttekinthető legyen; 2. szükségesnek tartja a normál-budget felállítását, hogy ez által az ország kormányzását zavartalanul lehessen vezetni; 3. szükségesnek tart olyan nemzetgazdasági és pénzügyi rendszabályok létesítését, melyek az adóképeség fokozását előmozdítják; ide vonatkozólag a bankkérdés rendezését tartja a legfontosabbnak; Azon kívül szükségesnek tartja az 5 éves országgyűlési ciklust, a

képviselők számának a leszállítását, a megyei rendszer átalakítását s általában megtételét mindannak, mi az állam terheit kevesbíti, a közvagyonosodást pedig fokozza és előmozdítja; 4. kijelenti, hogy mindezen nagy kérdésekben csak a parlament két nagy pártjának egyesülése által remél sikert s ide vonatkozólag így szól: «A két nagy párt félretéve minden személyes indokot, rokon- és ellen-szenvet, különböző álláspontot, őszintén és határozottan lemondva a közjogi kérdések vitatásáról és ha kell, módosítva az egymással ellentétben álló nézeteket, válvetve és kezefogva segítse ki az államot a jelen súlyos helyzetből». Lónyay után Bartal György földmivelés- ipar és kereskedelmi miniszter szállt fel. Polemizált nemcsak az előtte szólott ellenzéki képviselőkkel, de Sennyey Pállal is, kinek kifogásaira meglehetősen erős argumentumokkal felelt. Ezenkívül felállította azt a tételt, hogy a bekövetkezett nehéz viszonyoknak nem csupán a többség és az erre támaszkodott kormányok az okai, hanem felelős azokért az eredményekért az egész parlament és annak mindenik párt-árnyalata.

Az erre következő ülésben, február 3-án Tisza Kálmán tartotta meg nagyfontosságú és eredményeiben hosszú időre kiható beszédét. Ezt a beszédet részint bő kivonatban, részint szószerint ismertetem itt először azért, mert végre is a hosszú idő után létrejött pártfúzióknak ez képezte tényleges alapját és kiindulási pontját; de így közlöm másrésről azért is, mert ezt a beszédet az idők folyamata alatt olyan sokszor és olyan sokféleképen emlegették, abba oly sokat tettek bele abból, ami abban nem volt és oly sokat hagytak el belőle olyat, ami abban tényleg benne volt, hogy nem csuda, ha a nagyközönség ennek a beszédnek valódi lényegét és tartalmát alig ismeri.

A beszéd elején Tisza Kálmán Bartalnak felel és tagadja annak a felfogásnak a jogsultságát, hogy a közállapotok mai helyzeteért nem csupán a többséget és az eddig volt kormányokat, hanem az egész parlamen-

tet terheli a felelősség. Kifejti, hogy ha a kormány nem értett volna egyet a többség akaratával, vagy általában a parlamenttel, akkor le kellett volna mondania. Azután határozati javaslat alakjában beterjeszti azon indítványát, mely szerint: «A ház a költségvetést még a részletes tárgyalás alapjául sem fogadja el.» Majd áttér a létező pártviszonyokra. Kifejti, hogy: «Azokra nézve, mik mint közösügyi törvények ismeretesek, igen sok félreértés van a Házban és még több az országban. Összeavartatnak annak nagyon különböző részei és értetnek alattuk olyanok is, melyek oda nem tartoznak.» Ő ezeket a kérdéseket három csoportba sorozza. Az első csoportba tartoznak azok, melyeknek tartama időhöz kötve nincsen s melyeket az érdekelt faktorok egyetértő hozzájárulásával lehet megváltoztatni. Ilyen mindennek felett az 1867. XII. t.-cz., melynek megváltoztatásához a magyar és osztrák törvényhozásnak, továbbá a királynak a hozzájárulása szükséges. A második csoportba sorozna azokat a kérdéseket, melyeknek lejáratá időhöz van kötve és így minden lejárat alkalmával a két állam között folytatott tárgyalások alapján állapítandók meg; a harmadik csoportba pedig tartozik az elvállalt államadósságijárulék kérdése. 1867-ben megalakultak a pártok azon alapon, hogy ki minő álláspontot foglal el a kiegyezési 1867. XII. törvényezikkel szemben. A kik azt megalkották, hogy megvédelmazzék, a kik pedig azon módokat rosszaknak tartották és rosszaknak tartják ma is, sorakoztak azon reményben, hogy azokat megváltoztatni képesek lesznek. Megvallja, remélték, hogy törekvéseik többséget nyer; — de remélték másrésről, hogy a kiegyezést védő párt bármédig kormányoz is, az országot anyagilag és szellemileg előre fogja vinni. Csalatkozott mind a két reményében. Ha csak az első reményében csalatkozott volna, semmit sem szólana, mert nem lenne oka azt mondani, hogy így elpusztul az ország. Itt kitér az ország nehéz pénzügyi viszonyaira, az állam hitelének csaknem teljes megsemmisülésére és arra, hogy az állam ezen az úton haladva el nem kerül-

heti a pénzügyi teljes tönkrejutást. Minden pártnak saját tagjai egyetértenek azon kérdésre nézve, mely ma nem tárgyalható, meg nem oldható, de nagyon szétágazó nézetben vannak azon kérdésekre nézve, melyeknek megoldása napirenden van és égetően szükséges: «Ha segíteni akarunk a bajon, ne azt kérdezzük egymástól: mi nézetünk a jövő kérdései felett, de kérdezzük egymástól azt, mi nézetünk a mostani égető kérdésekről?»

Az idevonatkozó nézeteit a következőkben körvonalozza: ellenzi a közigazgatás államosítását, mert a bürokráciát nem gyengítjük meg az által, ha az eddig csak a központban levő bürokráciához most egy törvényhatóságot is adunk. A közigazgatást a kvalifikációk megállapításával és egyéb szükséges intézményekkel kell jobbra, olcsóbbá és biztosabbá tenni. Az igazságszolgáltatásnál térjünk el a túlságos teoriáktól; engedjük meg, hogy az alsóbb fokokon bizonyos meghatározott összeg erejéig ugyanazon közegek intézhessék a peres ügyeket, a kik a közigazgatással foglalkoznak. A közlekedési politikát illetőleg az államvasutak czélszerűbb csoportosulását tartja szükségesnek. A vám- és kereskedelmi szövetségre vonatkozólag megjegyzi, hogy miután azt a kormány sem 1872-ben, sem 1874-ben, midőn arra joga volt, fel nem mondta, e szövetség legközelebbi lejáratá alkalmával, ha az ország érdekeinek megfelelő megoldás eszközölhető, akkor azt elfogadja, de így folytatja: «Azonban kénytelen vagyok kijelenteni, hogy azon nem várt esetben, ha az országnak jogos, méltányos érdekei másképp kielégíthetők nem volnának, utolsó esetben a vámszövetségről szóló törvényben fentartott joggal, a vámsorompók felállításának jogával is kell élni.» A bankkérdésről azt mondja, hogy minden esetben és minden viszonyok között csakis egy valóban és nem csak névleg és színleg önálló magyar bankot tart olyannak, mely az ország érdekeit kielégíthesse. Nem akarván ezt a nagyfontosságú, de terjedelmes beszédet egész szövegében közölni, a főbb pontokat az indokolás nélkül ismerttem ezen kivonatban. A beszédnek az ezen

részletezés után következő pontjait azonban az országgyűlési napló alapján szószerint közlöm a következőkben:

«Ezek azok, a melyek alapján ha csoportosulnak azok, kik erre nézve egyetértenek, hiszem a tervszerű, a gyors és erélyes megoldás lehetőségét minden különös speciális felhatalmazások nélkül is. Nézetem tehát az: ne kérdezzük egymástól, mit tartanak a jövő kérdéseiről, respektáljuk kölcsönösen egymásnak meggyőződését, ne kérjünk lemondást arról, hogy valaki meggyőződését ez irányban is és annak idejében érvényesíthesse; de nézzük és kérdezzük: kik értünk egyet az égető kérdésekben. Vegyük azokat kézbe és oldjuk meg. Nem fogunk így sem egy táborba sorakozni valamennyien, elég tér nyílik itt is a külön véleményeknek, de bármely véleményárnyalat legyen többségben, az képesítve lesz kezébe venni a kérdések megoldását.

»És még csak egyet kívánok megjegyezni figyelmeztetésül. Őszintén megmondom a tisztelt ház tagjainak épúgy, mint hazám fiainak, hogy azok, kik az 1867:XII. törvényczikket úgy a mint van, fentartani akarják, gondolják meg, hogy ha az ország tovább is jelen zilált helyzetben marad, ha pénzügyileg, közgazdaságilag nem rendeztetik, nem fogják megtarthatni azt az alapot. El fog az alap enyészni, de nem azért, hogy úgy változtattassék meg, a mint mi akarjuk, hanem azért, hogy úgy változtattassék meg, a mint egyikünk sem óhajtja. Ha ezt meggondolják, ne tagadják meg a kibontakozás lehetőségét dogmatikus követelésekkel. Figyelmükbe ajánlom és figyelmünkbe ajánlom azoknak, kik azon meggyőződésben vagyunk, hogy fentartásával ugyan a velünk közös fejedelem alatt álló országokkal való szövetségnek, legalább az én nézetem szerint, másként kellene azon kérdéseket a hazánk érdekében jobban megoldani, minekünk is meg kell gondolni, hogy ezen megoldásnak a lehetősége, ha nem is ma, de a jövőben attól függ, hogy legyen itt egy rendezett pénzügyekkel bíró konszolidált magyar állam. Sem önök, sem mi nem fogjuk

elérni azt, a mit akarunk, ha lehetetlenségeket kívánunk egymástól és lehetetlenné tesszük a kibontakozást.

«Mi fog történni, tisztelt Ház! nem tudom, mert az idő drága. Óhajtom, hogy megfontoljuk ezeket a házban, de ha itt nem lehet, fontolja meg mindenekelőtt a nemzet, mely nemsokára a választások útján fog dönteni saját sorsa fölött. Ezen utóbbi ítéletben bizonyynyal meg kell nyugodni.

«Én elmondottam azt, mit úgy hiszem, helyzetemnél fogva elmondanom kellett, követve költőknek azon jelszavát: «A haza minden előtt». És most, midőn bezárom beszédemet, azon megnyugvással ülök le, hogy teljesítettem azt, mit Nelson Trafalgárnál az angoloktól várt: «Teljesíttem kötelességemet.»

Tiszának ezen beszédje a képviselőház minden tagjára óriási hatást gyakorolt. A kormánypárt vezérférfiai siettek Tisza üdvözlésére. Csengery, Lónyay, Sennyey, Zsedényi egyiránt üdvözölték őt és szinte látható volt, a mint a kormánypárt és a mérsékelt ellenzék között eddig emelkedett válaszfalak leomlanak. Azután a képviselők az elnök által adott szünet folytán tömegesen kivonultak a folyosókra és ott csoportokra oszolva tárgyalták a nagy esemény jellegével bíró beszéd egyes részeit. Pulszky Ferencz kijött az ellenzéki oldalon levő folyosóra s azt mondotta: »Na, a liquidáció ki van mondva. Most már csak az a kérdés, hogy kikből fog állani a liquidáló-bizottság.»

**Tisza beszédjének
következményei.**

Tisza beszédjének első hatása természetesen a képviselőházban volt. A képviselőket általában meglepte Tisza átgondolt nyilatkozata. A kormánypárt vezérférfiai felismerték a helyzetet és tisztában voltak az iránt, hogy ez a beszéd nagy mértékben megváltoztatja a parlament pártközi viszonyait. Ezután a beszéd után már Tiszát és a balközéppártot nem lehetett azzal vádolni, hogy ők mindenekelőtt a meglevő közjogi alapot akar-

ják megváltoztatni. Az új helyzetnek megfelelő cselekvésre volt szükség és míg a képviselők a meglepetés hatása alatt voltak s a kormánypárt vezérférfiai üdvözölték Tiszát, azalatt Csengery figyelmeztette Bittó miniszterelnököt, hogy ebben a változott helyzetben a kormánynak módot kell keresni arra, hogy a bizalmi kérdést felvesse. Az elnök által adott szünet alatt a miniszterek egymásközt konferáltak, majd bevonultak a miniszteri szobába. Az egymásközt konferenciázó miniszterekhez a balpárt oldaláról oda-szólt Szlávay József s ezt mondta nekik: «Úgy kell! Nem sajnállak benneteket. Egy év előtt ti buktattatok meg engem; most buktok magatok is.» A szélsőbaloldali képviselők komor hangulattal fogadták ezen eseményt. Az egészet egyszerűen elvtagadásnak tartották.

Másnap a lapok általában Tisza beszédjével foglalkoztak. A kormánypárti lapok ekkor még az első hatás alatt örömmel regisztrálták mind a beszéd részleteit, mind annak el nem vitatható óriási hatását. A balközéppárt lapjai őszintén helyeselték Tiszának úgy a kérdés lényegére vonatkozó felfogását, valamint a pártviszonyokat illető nyilatkozatait. A szélsőbalpárt lapja azonban egészen másképpen ítélte meg Tisza beszédjét. Ők az egészet elvtagadásnak, árulásnak tartották s ezért Tiszával és az ő beszédjét helyeslő balközéppárttal szemben igen kiméletlenül nyilatkoztak. Tiszának a közjogi kérdésekre vonatkozó distinkciójára és tett nyilatkozataira ők használták először az «elvek szegreakasztása» kifejezést. Ez a kifejezés ezután nemcsak szállóigévé lett, de általában minden felemlítésnél úgy alkalmaztatott, mintha azt Tisza maga használta volna a február 3-iki beszédjében. A beszédet itt bő kivonatban, a közjogi kérdésekre vonatkozó mondatokat szószerint közlöttem, abból mindenki beláthatja egyrésről azt, hogy Tisza miként fogta fel ezeket a kérdéseket, másrésről pedig azt, hogy abban a beszédben az elvek szegreakasztása, vagy ahhoz hasonló kifejezés sehol sem fordul elő, sőt fenn van tartva abban a

beszédben a cselekvés szabadsága a közjogi kérdésekre vonatkozólag is akkor, a midőn a körülmények és viszonyok azon kérdések szőnyegrehozását lehetővé és szükségessé teszik.

Tiszának éppen a közjogi kérdésekre vonatkozólag tett nyilatkozatai idézték elő azt, hogy az úgynevezett orthodox kormánypártiak az első meglepetéstől felocsudva kezdték Tisza beszédjét elemezni, mondatról mondatra bírálgatni és arra a megállapodásra jutottak, hogy hiszen Tisza nem fogadta el feltétlenül a 67-iki kiegyezést, nem mondott le feltétlenül annak a megváltoztatása iránt táplált véleményéről és törekvéséről, sőt ezt mint «a jövő kérdését» egészen épségben hagyta. Így Tisza beszédjét nem lehet úgy tekinteni, mint határozott áttérést a 67-es politikai alapra. Ő csak az ország súlyos politikai, különösen nehéz pénzügyi viszonyaiból való kibontakozásra ajánlotta fel közreműködését, de a kibontakozás megtörténte után következő időkre, a közjogi kérdéseket illetőleg, fenntartotta cselekvési szabadságát. És ebben a felfogásban tökéletesen igazuk volt az orthodox kormánypártiaknak. Igaz, hogy ők ezzel az akadémikuskodással nem annyira a 67-et akarták védelmezni, mint inkább Tisza érvényesülését kívánták hátráltatni, mert különben beláthatták volna, hogy az országnak a súlyos pénzügyi viszonyaiból való kibontakozása okvetlenül olyan hosszú időt fog igénybe venni, hogy az alatt az idő alatt bizonyosan fejlődnek újabb és újabb halasztást nem tűrő kérdések és így a Tisza felfogásával is előreláthatólag messze időkre ki volt tolvá az 1867. XII. t.-cz. revíziójának a napirendre kerülhetése. Nem volt tehát az orthodox kormánypártiaknak ez a fejtegetése egyéb, mint csak a Tisza és a balközéppárt iránt táplált megcsökönnyösödött ellenszenv megnyilatkozása.

A középpárt tagjai mingyárt február 4-én értekezletet tartottak és egyhangúlag kimondták, hogy Tisza Kálmán február 3-án tartott beszédje után nem tartják indokoltnak a külön pártállást és minden fenntartás nél-

kül csatlakoznak Tiszához és támogatják őt a beszédjében kifejtett célok felé való törekvésében. Másnap, február 5-én ez a párt-határozat végre is lett hajtvá és a középpárt tagjai Domahidy Ferencz pártelnök vezetése alatt, számszerint 18-an, bevonultak a balközéppárt klubjába s a régi elvtársak által a legszívélyesebben fogadva, ezáltal Tisza pártjának numerikus erejét kipróbált, önzetlen és szabadelvű törekvésű párttagokkal szaporították.

Közvetlenül Tisza beszédje után, az ezen beszéd által keltett általános hatás folytán a még szólásra felírva volt képviselők letörülték neveiket. Úgy látszott, hogy szólásra már senki sem fog jelentkezni és az elnök bezárja a vitát; de a hamarosan tanácskozásra összegyűlt miniszterek abban állapodtak meg, hogy a változott viszonyokkal szemben rögtönözve állást nem foglalhatnak s azért szükségesnek tartották a vita folytatását. A szünet után elsőnek Pulszky Ágost szólalt fel. Hosszú beszédet mondott a hallgatóság kevés érdeklődése mellett. Még mindig a kormánypárt régi érveit használta, pedig azok akkor már jóformán meghaladott álláspontot képeztek. A vita további folyamán is igen kevés érdeklődés mutatkozott a felszólalók iránt. Mindenkit a legközelebbi jövő fejleményeinek miként való alakulása érdekelte. A képviselők, a lapok, a nagyközönség mind csak a kifejlődés módjai iránt érdeklődött.

Egy alkalommal a képviselőház üléstermében félrevonultan hosszasan tárgyaltak együtt Tisza Kálmán, Lónyay Menyhért és Sennyey Pál. Mindenki odafigyelt, mindenki szerette volna tudni, hogy miről beszéltek; a lapok pedig ebből a beszélgetésből azt következtették, hogy ismét felmerült a koalícionális minisztérium alakításának a terve. A lapok csaknem naponta új kombinációkról hoztak híreket, de úgy a képviselők legnagyobb része, valamint a nagyközönség is azt a megoldást tartotta leghelyesebbnek, ha a parlamentben két nagy párt alakul: a szabadelvűpárt és a konzervatív párt és ezen két politikai irányzat különválása által a magyar parlamenti élet-

ben is érvényesülnek az elvi pártviszonyok és a mint akkor mondani szokták, a magyar parlamentben is beáll az elvi alapokon álló pártok «váltógazdasága».

A közvélemény a helyzet ilyenét megoldását annyira helyeselte és magáévá tette, hogy minden rábeszélés nélkül ösztönszerűleg megjelölte ezen pártok vezéreit is. A szabadelvű-párt vezéréül Tisza Kálmánt, a konzervatív-párt vezéréül pedig Sennyey Pált jelölte meg és fogadta el. És valóban a lapok csakhamar hírt hoztak arról, hogy a képviselőház konzervatív gondolkozású tagjai bizalmas megbeszéléseket folytatnak arra nézve, hogy Sennyey Pál vezetése alatt önállóan szervekednek és külön konzervatív-párttá tömörülnek. Igaz, hogy Wenkheim Béla egy magánbeszélgetésben erre azt mondta: «Én nem tudom, mit akar Sennyey azzal a konzervatív-párt alakítással. Hiszen nincs Magyarországon konzervatív, csak az én László testvérem. Az veri a mellét, hogy ő pecsovics. Más ember duellál azért, hogy valaki őt pecsovicsnak mondja.» Wenkheimnek igaza volt abban, hogy akkor-időben kevesen mondták magukról, hogy ők konzervatívek és még kevesebben nyugodtak volna bele abba, hogy őket pecsovicsoknak tartsák, de azért a haraszt nem hiába zörgött, a szél valóban fúj.

A Lónyay-párt a körülmények ezen változása által meglehetősen nehéz helyzetbe jutott. A kormánypártban habár sohasem nyílt, de mindig lappangó frondörködése miatt nem volt képes a kormánypárt vezető férfainak bizalmát visszanyerni; másrészt azzal, hogy kiadott párnyilatkozataiban, mindig Tisza és a balközéppárt ellen irányított célzattal, oly erősen kidomborította a 67-hez való feltétlen ragaszkodást és oly nagy határozottsággal ellenzette a koalícionális miniszterium alakítását, ezzel a működésével a Lónyay-párt még ellenzéki irányzataival sem talált rokonszenvre a balközéppárt nagy zöménél. Így azután az új helyzetben a Lónyay-pártnak, mint pártnak nem volt határozott iránya. Tisza beszédjét ugyan a «Reform» igyekezett úgy felfogni, hogy az a 67-es alap feltétlen

elfogadása és e tekintetben az érdem egy részét magának tulajdonította, mert szeinte a koalícionális kormány megalakulását leginkább a Lónyay-párt határozott ellenzése akadályozta meg, Tisza beszédjét és azon beszédben kifejtett álláspontot pedig a koalícionális kormány létre nem jöhetésének tulajdonította. Ez meglehetősen prókátoros és önkényes kimagyarázás volt ugyan, de mégis magában foglalta az adott viszonyokban való, habár kényszerű, de mégis bekövetkezett megnyugvást. A továbbiakra nézve azonban követték a Lónyay-pártiak az addig való tévovázó politikájukat. Várták az események fejlődését és iparkodtak azokhoz úgy alkalmazkodni, a mint törekvéseik célját elérhetőnek vélték.

Február 7-én a kormánypárt nagy értekezletet tartott, melynek első szónoka Bittó miniszterelnök volt s beszédjében kiemelte a Tisza beszédje folytán megváltozott helyzetet; előadta, hogy a kormány különben is kezdettől fogva átmeneti kormányként tekintette magát s azt tartotta feladatának, hogy vezesse az ország kormányzását mindaddig, míg vagy a parlament két nagy pártjának az egyesülése által, vagy a parlamenti helyzetnek más módon való szanálása által egy olyan erős, consolidált többség alakul, melyre a végleges kormány teljes biztonsággal támaszkodhatik. A legújabb esemény folytán alapos kilátások vannak arra, hogy a parlament két nagy pártjának egyesülése be fog következni s azért ő a kormány nevében azt kéri, hogy a vita befejeztével a párt szavazza meg általánosságban a költségvetést s annak megtörténte után a kormány a helyzetről részleges jelentést fog tenni a királynak. Erre hosszabb vita támadt. A kérdéshez hozzászóltak: Zsedényi, Just József, Prileszky, Zichy Manó, Horváth Boldizsár és Molnár Aladár, kiknek felszólalása után Csengery indítványára a párt hozzájárult a miniszterelnök előterjesztéséhez. A felszólalók között némelyek a Deák-párt egységének a visszaállítását sürgették. Ennek a lehetetlenségét azonban a legerősebben az bizonyította, hogy azon a nagy értekezleten

a Lónyay hívei közül sokan voltak ugyan jelen, de egyik sem szólt sem pro, sem contra a tárgyhöz. Várták a dolgok fejlődését.

**A fusionális tárgyalások
és az eredmény.**

A kormánypárt értekezletén hozott határozattal meg volt állapítva a legközelebbi idők eredményeinek sorrendje. Mindenki tudta, hogy a képviselőház nagy többsége elfogadja általánosságban a költségvetést, azután Bittó miniszterelnök megteszi az értekezleten már jelzett előterjesztését és kérni fogja a Házat, hogy a felmerült kérdések rendezéseig ne tartson érdemleges ülést. Közismert dolog volt az is, hogy Bittó midőn megteszi jelentését a királynak, egyúttal be fogja nyújtani az egész minisztérium lemondását, mindazonáltal a képviselőház folytatta a költségvetési vitát. Mindjárt másnap Bittó István miniszterelnök szólalt fel és hosszú átgondolt beszédben védte a kormánynak különösen pénzügyi politikáját. A helyzetnek Tisza beszédje folytán bekövetkezett megváltozását elismeri; kéri a költségvetésnek általánosságban való elfogadását. Azután még mindig folyt tovább a költségvetési vita. Ghyczy nagy beszéddel védelmezte pénzügyi politikáját és az ellenzéki szónokok számításaiban előfordult numerikus tévedéseket egyenkint helyreigazította. Utánna még több felszólalás volt. Nagy hatású volt Tisza Kálmánnak, mint indítványozónak záró beszédje s ennek elhangzása után a képviselőház nagy többsége elfogadta általánosságban a költségelőirányzatot. A szavazás csak egyszerű felállással történt és a kormánypárt oly compact többségben szavazza meg, mintha a többség még mindig az országgyűlés elején volt egységes párt lett volna.

A szavazás megtörténte után Bittó István szólalt fel és elmondotta a kormánypárt értekezletén már jelzett beszédjét. Kijelentette, hogy a kormány érzi a helyzet megváltozott voltát; látja, hogy lehet remélni a parlament két nagy pártja között való egyesülés létrejövését. Minthogy ezen egyesülést az ország

nehéz viszonyai között mindenekfelett szükségesnek tartja, a kormány nem akar útjában állani a dolgok ily irányú fejlődésének, miért is ő legközelebb jelentést tesz a helyzetről ő felségének és egyidejűleg beadja az egész kormány lemondását. Kéri, hogy a kibontakozás elkövetkeztéig a Ház ne tartson érdemleges ülést. A miniszterelnök ezen beszédje után Tisza rövid felszólalása következett s a képviselőház egyhangúlag hozzájárult a miniszterelnök előterjesztéséhez.

Ezután megkezdődtek a képviselők között és a lapokban a legkülönbélebb kombinációk. Beszéltek a «triumvirátus» minisztériumáról. Ez alatt egy olyan új minisztérium alakulását értették, a melynek Tisza Kálmán, Lónyay Menyhért és Sennyey Pál együtt lennének tagjai. Ez a kombináció azonban nagyon rövid életű volt. A «Pesti Napló» Bittót vagy Festetich Györgyöt említette a jövő miniszterelnökeül. Bittó február 13-án ment Bécsbe, másnap megtette a helyzetre vonatkozó jelentését és beadta az egész kormány lemondását, mit a király elfogadott. A helyzet rendkívüli voltát az is bizonyította, hogy a lemondó miniszterelnök utódjául nem ajánlott senkit sem a királynak, de még aznap sürgönyözött Szapáry Gyula miniszternek, hogy értesítse Tisza Kálmánt, miszerint a király őt kihallgatásra meghívta; egy másik sürgönyben pedig arról értesítette Szapáryt, hogy ő az alakulandó minisztériumnak sem elnöke, sem tagja nem akar lenni. Tisza másnap Bécsbe utazott. Február 16-án déli 1 órakor fogadta őt a király. A fogadtatás után még aznap visszatért. 21-ikére volt megállapítva a királynak Pestre érkezése. Ezek a közbeeső napok voltak a legizgalmasabbak. A fuzió létrejövése már most kétségtelen volt. Most már csak az volt a kérdés — a mint Tisza beszédje után Pulszky Ferencz mondotta, — hogy kikből fog állani a liquidáló bizottság? vagyis, hogy az új kormány miképpen, kikből fog alakulni?

Az iránt tisztában voltak, hogy Tisza Kálmán a minisztériumból nem maradhat ki és azért azon egyes pártárnyalatok, melyek a

kormány közelében óhajtottak maradni, keresték a Tiszával való kapcsolatot. Ez volt az irányzata különösen a Lónyay-pártnak. Ők látták, hogy a kormánypárt minden irányban egészen maga vezeti a kibontakozásra vonatkozó tárgyalásokat és ezeknél a Lónyay-pártot következetesen mellőzi, ebből a körülményből azt a következtetést vonták le, hogy legcélszerűbb lenne a Lónyay-pártnak in corpore csatlakozni Tiszához. A véletlen úgy hozta, hogy az ezen irányú cselekvésben nekem is jutott rész. Véletlenül egy társaságba jutottam, a hol mind Lónyay-párti képviselők voltak.

Ott voltak: Lónyay József, Cséry Lajos, Kemény Gábor, Polya József és kívülük még néhányan. Természetes, hogy a napi politikáról, a kibontakozás kérdéséről folyt a beszéd és még természetesebb, hogy egészen a Lónyay-párt szempontjaiból tárgyalták az egész ügyet. Igen leszólták Csengery Antalt, a kiről azt mondták, hogy Deák Ferenczet akarja helyettesíteni. Bittó Istvánt meg ravasznak, irányukban, a Lónyay-párt iránt hálátlannak tartották, felhányták neki, hogy ha a Lónyay-párt a Bittó-ministerium alakulásakor nem szavazott volna neki bizalmat, hanem ellenzékbe ment volna, ez a ministerium 24 óráig sem tarthatta volna magát. Ezen az alapon figyelmeztettek engem, hogy majd meg fogom látni: Csengeryék Tiszát is meg fogják csalni, ki fogják játszani. Azután kifejezték, hogy Tisza most a helyzet ura. Ne támaszkodjék másokra, hanem cselekedjék maga. Ne várjon más miniszterelnököt, hanem hozza össze maga a parlamenti többséget és legyen ő a kormányelnök. Midőn azt kérdeztem: «Hogy alakítson többséget?» számokkal demonstrálták nekem, hogy ez az adott viszonyok között nagyon könnyű. A Tisza-párt 103 tagból áll, ehhez csatlakozik a Lónyay-párt 79 tagja, ez már 182; a kormánypártban van 50—60 olyan tag, a melyik mindig kormánypárti s a Tisza-kormányhoz is teljes készséggel csatlakoznék. Ezzel számszerűleg is meg volna az abszolút-többség. Ezen véletlen találkozás alkalmával kifejlő-

dött beszélgetés folytán megbiztak engem: mondjam meg Tisza Kálmánnak, hogy ők 79-en csatlakoznak hozzá, csatlakozásuknak az az egyetlen feltétele van, hogy a Tisza által alakítandó ministeriumban Lónyay Menyhért tárcaát kapjon.

Tehát ekkor már őszinték voltak Lónyay hivei. Nem várahoztak tovább arra, hogy majd eltalálják óhajtásukat, hanem kimondták azt. Én a megbizatást elfogadtam. Még az nap este közöltem Tiszával, még pedig nem négyszem közt, hanem Simonyi Lajos, Péchy Tamás, Móricz Pál, Csernátony Lajos és többek jelenlétében mondtam el. Csernátony azt mondta rá: «Ez is egy módja a megoldásnak.» Tisza nem adott határozott választ. Azt mondta: «Én nem bánom, ha gondoljátok, de attól tartok, hogy ezzel az egyesüléssel esetleg magunk ellenzékbe szorítanánk a kormánypárt legjobb tagjait.» Ez a kombináció többé nem is jött szóba. Elkésett dolog volt. Ha a Lónyay-párt egy évvel előbb gondolt volna erre, akkor ez sikerült volna.

A következő napokon a kormánypárti lapok egyrészt erősen hangsúlyozták azt, hogy miniszterelnök csak a többség tagjai közül lehet, másrészt ezen lapok közleményeiben is kifejezésre jutott a Tiszához való közeledés, a helyzethez való simulás. A kormánypárt főlapja a «Pesti Napló» a február 18-iki számában így elmélkedik a kérdésről: «Oszlassunk el némi tévedéseket. A ki a Deák-párt részéről a fuziót akarja, az nem követelheti azt a balközéptől, hogy olvadjon a Deák-pártba; a mint másrészt az ilyen követelmény a többség irányában, hogy az a kisebbségbe olvadjon, oly furcsa igény volna, melyre reméljük a balközép soraiban senki sem gondol. Az ilyen beolvadásra, melynek tervezése csak sérthetné itt is, ott is a jogosult önértetet, nincs is semmi szükség. A feladat abból áll, hogy bizonyos megállapított célra, közösen elfogadott program alapján szövetkezzenek a jobb és baloldal s az így újonnan alakult párt mint kormánypárt támogassa majd azt a kormányt, mely a kö-

zösen elfogadott programnak valószínűsítésére Ő Felsége megbízásából vállalkozik. A többi bízunk az időre, mely bizonyára ki fogja egyenlíteni a még netalán fenmaradó ellentéteket.» Erre Csernátóy az «Ellenőr»-ben azt felelte: «Örvendünk, hogy végre a kormánypárt is eljutott arra a megállapodásra, melyet az «Ellenőr» már rég ajánlott.»

(Befejező közlemény következik.) Dr. OLÁH GYULA.

A MÁV. reformja.

Évtizedek óta tapasztalható, hogy a magyar kereskedelmi miniszterek Kemény Gábor óta mindig a MÁV-on experimentáltak. Valamennyi vasútpolitikára adta magát, több-kevesebb szerencsével, de — az egy Barosst kivéve — megfelelő szakértelem nélkül. (Baross is csak már a hivatalban képezte ki magát vasutassá, bámulatos szorgalommal.) Mindenik ki akarta e téren érdemelni a maga szobrát: egyik a csengettyű-szó beszüntetésével, a másik a «mehet» helyett behozta az osztrák «fertig»-et, a harmadik a fertiget cserélte ki a «kész»-szel, a negyedik egészen a szalonkocsik kipróbálásának feküdt neki: utazott hónapokon át, majd ő maga végre sem győzvén, utaztatta aztán az egész családját ezekben a szalonkocsikban, Kárpátoktól az Adriáig. (Az «Adriá»-hoz megérkezve aztán alapos baleset érte a kegyelmes urat: ennek hullámai, melyeket egyik néppárti Triton kevert föl, kimosták a miniszter úr alól a bársonyszéket.)

A kereskedelmi tárca reszortjába tartozó egyéb ügyek, ipar, kereskedelem, hajózás, közutak stb. természetesen mostohagyermek maradtak a becézgetett Vasút mellett, azokkal mintha méltóságán alulinak tartotta volna foglalkozni minden miniszter s revierjükben csupán némi szubvencziók «engedélyezését» tartotta fenn magának Kossuth Ferenc egyik-másik elődje. A vasút volt az «édes», de épen ez ártott meg neki. A miniszterek programjában, expozícióban mindig a vasútnak jutott a legfőbb szerep s rendesen az itt

szerzett érdemeit akarta méltányoltatni valamennyi, a Házban, a választók előtt egyaránt.

Ép, mint napjainkban is, egyik folyton *centralizál*, másik *decentralizál*, természetesen mindig — külföldi minták szerint. Mert eredeti gondolat, különösen az adminisztráció terén, nálunk még nem igen született. Az egyik növelte a tisztviselők létszámát néhány kinevezéssel, a másik apasztotta kétszer annyi nyugdíjazással; de abban megegyezett valamennyi, hogy ha csak pár ezer koronát is, megtakarítson a személyzeti kiadásoknál. Akár az előléptetések alkalmával, akár azzal, hogy a havidíjas, de azért rendes szolgálatra beosztott gyakornokokat 4—5 évig sem nevezették ki.

Így érkezünk meg Hieronymi Károlyhoz, a ki már a «rendszer» akarta reformálni. Azzal kezdte ő is programját, hogy ő vasúti szakférfiú, a «vasút nevelése», s így természetes, hogy neki is a vasút fogja legfőbb gondozása tárgyát tenni kormányzása alatt. A «vasút nevelése» természetesen elfeledte, hogy őt egyszerre vasút-igazgatói székben nevelték s így épp oly keveset fog érteni a szolgálathoz, miként Ludvig Gyula vagy Sztéryni József. Ám azért sietett rögtön kijelenteni, hogy ő a decentralizáció híve, mert hát — Németországban ez a rendszer bevált. Mivel többnyire szintén decentralizáló, vagyis decentralizálni akaró utódai szintén megakadtak e «nagy argumentumban» s abban mindjárt ki is merítették összes indító okaikat, álljunk meg e pontnál mi is. Aktuálisak is maradunk ilyenképen, mert hiszen már megint *decentralizálnak*. Szerencsére egyelőre csak papiroson.

*

Annyi bizonyos, hogy Németországban csak a *decentralizált* vasútigazgatási rendszer felel meg, a birodalom politikai helyzeténél, beosztásánál fogva. Még Ausztriában is — a hol egyébként újabban kiábrándultak már belőle — megokolható ez a szisztéma, mert, ugyancsak az osztrák vasútvonalak elhelyezkedése, szükségessé teszi, hogy pl. Krakót,

Lemberget, Stryjt vagy Cernovitzot ne kelljen a bécsi középpontból kezelniök. Ám ezen szükségparancsolta rendszerbe, mint mondtam, nem szerelmesek már itt sem, sőt már Németországban sem.

Miért?

A decentralizált vasúti igazgatóságoknak ugyanis nagy hibájuk, hogy nincs meg kezelésükben az egyöntetűség s az egymással folytatott levelezések, konferenciázások, leszámolások és egyéb érintkezések rendkívül növelik a munkát meg a költséget, a mellett az ügyek egyenlőtlen elintézése a nagy levelezgetésen kívül tömérdek pörre is ad okot.

Már csak az adminisztráció ez elemi követelményeinél fogva is tehát előnyösebb a *centralizált* vasúti igazgatási rendszer mindenütt, a hol az keresztülvihető. Akkor meg pláne kitűnő ez a szisztéma, ha a központ (mint nálunk is) ott van elhelyezve, a hol egyúttal összepontosul az ország kereskedelme, közigazgatási és igazságszolgáltatási legfőbb szervezete is, vagyis a vasút életének három legfontosabb segítő faktora.

Ily elhelyezés helyessége mellett bizonyít az is, hogy pl. a francia magánvasutak igazgatóságai is mind Párisban székelnek, holott pedig teszem a Mediterraine vasútnak Lyon a központja, a francia északi vasút pedig közelebb volna végállomásához, ha valahol Amieurban helyezné el direkczióját. De mégis Párisba tette, mert így könnyebben tud érintkezni a minisztériummal, a többi vasúti igazgatósággal és a felekkel. Vagy miért mátért van Budapesten a kassa-oderbergi vasutak igazgatósága? Hiszen ennek félnapi járás innen a vonaluk! Ám a praktikusság őket is Budapestre utalta, mert hogy itt ütötték fel igazgatóságukat, azt bizonyára nem városfejlesztési szempontból tették.

A *Magyar királyi államvasutak* mai szervezete unikum az egész világon. Bár nem eredeti, mert két-három idegen mintának összetákolásából keletkezett ez a szörnyszülött.

Ex uno disce omnes, az egész dirigálási rendszert! A vasúti állomások felett öt külön-

féle rendelkező és ellenőrző hivatal áll, mint félelmetes hatalmasság, még pedig:

- I. forgalmi főnökség,
- II. üzletvezetőség,
- III. igazgatóság,
- IV. keresk. minisztérium,
- V. vasúti és hajózási főfelügyelőség.

Másutt és máskor már megírtam azokat a képtelen zavarokat és azt a középkori forgalmi lassúságot, a minek ez az ötfejtűség az oka. De lehetetlen, hogy ne érintsem itt is a leglehetősebb főhivatalt közülök, a vasúti és hajózási főfelügyelőséget. Régen, mikor még Magyarországon többségben voltak a magánvasutak, volt értelme és némi jogosultsága ennek az adminisztrációs monstrumnak. De ma, a nagy vasútállamosítások keresztülvitele után, ez a hivatal úgy fest a vasúti adminisztráció szervezetében, mint állam az államban. A főfelügyelőség tudniillik be van osztva a kereskedelmi minisztériumba és ennek alá is rendelve, de mégis az övé a legfelsőbb ellenőrzés még az olyan ügyekben is, melyek már átmentek a miniszter kezén. Ám azért a világegyetem föl nem oszlatná ezt a fölösleges hivatalt, mert megszűnne egy pár kövér — szinekirra. Minap pedig, mikor «ügykörét» revideálták s az egészet «megreformálták», alig tudtak számára kiböngészni valamelyes hatáskört. Ráfogták hát, hogy — vasúti fő rendőrszem!

*

«Reformálnak» megint a Mávon. Hanem már a hogyan kezdenék, maga kész kuriózum. A miniszter teszem a decentralizáció elvi ellenségeként prezentálja magát a nyilvánosság előtt. Természetesen rá nyomban feláll államtitkára s szintén ledorongol minden decentralizációs tervet. Közben aztán jó egy hosszabb pauza, elülnek a reformhírek s egyszer csak feláll megint Sztéryni József államtitkár és bejelenti a leghatározottabb — decentralizáló szándékát a Mávon!

Ám nekünk, hű alattvalóknak, megadással kell fogadnunk ezt a kis — feledékenységet is. A miniszter tehát már erősen foglalkozik

a vasúti decentralizálás tervével. Ő tudja, hogy miért; valószínűleg, hogy ő is úgy járjon, mint járt Hieronymi: a mit csak, decentralizálást létesített tudniillik ez a kiváló «vasúti nevelés», mindazt szép csöndben vissza kellett csinálnia az utódjának. Felállítanak tehát majd megint egy pár új vidéki üzletvezetőséget, hogy — tönkre tegyenek vele néhány boldog várost. Épp úgy, mint annak idején tönkretették ily decentralizált üzletvezetőségekkel Losoncot és Szabadkát, mely két város, szegény, alaposan berendezkedett az új üzletvezetőségek szükségleteihez s mikor el kellett vinni belőlük az üzletvezetőségeket, üresen maradtak a lakások, iskolák etc. s évekig nyögte a két város még azután is lakossága hirtelen megapadását.

Magyarország földrajzi fekvése s benne Budapest elhelyezkedése szinte újjal rámutat a vasutak adminisztrálásának *centralisztikus* szervezésére. Fővárosunk jóformán az ország kellős közepén fekszik, honnan az ország minden része könnyen megközelíthető, itt van a kereskedelem, közigazgatás s igazságszolgáltatás középpontja: tehát úgy a vasútnak belső ügykezelése, mint érintkezése a felekkel és hatóságokkal itt neki a legkönnyebb. Az úristen is pompás vasúti központnak teremtette Budapestet, Baross Gábor pedig azzá csinálta. Szterényi úr talán föl akarja szedni egész vasúti hálózatunkat, melynek minden szála fővárosunkba, vagy fővárosunkon át vezet s újra lerakosgatni másfelé, hogy szétszthassa az ide központosított forgalmat, merő decentralizáló passzióból? Az egész Máv. — épp Baross bölcs terve szerint — úgy van megkonstruálva s kiépítve, hogy általa Budapest mintegy központi szíve legyen örökké az egész magyarországi forgalomnak, hogy a vasút minden szála ide hordjon össze minden forgalmi tápanyagot, miként az erek hordják ki s be az összes vért a központi szíven át. Milliárdokat építettünk bele a *centralizált* vasúthálózatunkba: hol veszen Szterényi úr új hálózatra új milliárdokat decentralizáló plánumához, mert csak nem gondolja talán, hogy mikor az egész

forgalmi hálózat a centralizáció szolgálja épült, ily hálózat fentartása mellett majd ő képes leszen decentralizálni a vasúti adminisztrációt is, forgalmat is? Ugyan a losonci és szabadkai új adminisztrációs központok felállításával bírtak-e csak egy vagon árúval is többet arra terelni az államtitkár úr decentralizáló elődei s vajjon nem e tapasztalat miatt kellett-e föl is oszlatni csakhamar azt a két nevetséges üzletvezetőséget? Tudom, hogy Szterényi József államtitkár teljesen laikus a vasúti ügyekben (elvégre ő sem érthet mindenhez), de kérdezze meg a vasúti kérdésekben jobbkezt, *Kotányi Zsigmond* forgalmi igazgatót s a Máv praezumtív vezérigazgatóját: szabad-e csak gondolni is a Máv decentralizációjára, még adminisztratív szempontból is?

Sőt még jobban központosítani kellene a mai centralizált helyzetet is. Értem itt egyedül a ma 8—10 helyen szétszórt budapesti igazgatóságát vasutainknak. A sok szanaszét fekvő épületből egy helyre kellene telepíteni az egész direkciót: legalkalmasabban a Külső-Kerepesi-út «nyolcz ház» nevű épületcsoportjába, mely ugyis a vasúti nyugdíjintézeté s melybe beleférne az igazgatóság minden osztálya.

De ha már mindenáron vasutat akar reformálni a «nemzeti kormány» is, hát van ott elég reformálni való, minden decentralizáció nélkül. Mert a mai vasúti adminisztrációs rendszer voltakép a legveszedelmesebb bürokratizmus. E rendszer mellett az «intézők» csak azon iparkodnak, hogy a felelősség alól kibujjanak, ám azért legminuciózusabb kérdésekben is féltik befolyásukat s épp ezért ki nem adnának kezükből semmi «elintézést», még ha annyit se értenek is hozzá, mint a hajdu a harangöntéshez. Innen van aztán a Máv-nál az a mindennapos abderitaság, hogy felsőbb helyről jövő intézkedések a végrehajtó-szolgálatnál nem vihetők keresztül. Ez az állapot azonban, mivel az alsóbb közeg nem mer se szólani, se saját jobbik esze szerint cselekedni, mégis mindaddig türetni változtatás nélkül felsőbb he-

lyen, míg ellene panaszt nem tesznek, vagy belőle baj nem származik. Ily esetben azonban sohasem veszik tekintetbe azt, vajjon a kiadott intézkedés végrehajtható volt-e, hanem felelős a bajért az a külső közeg, a ki a helytelen intézkedést nem hajtotta végre! Még ha egyes esetekben az ügyrend bizonyos önálló hatáskört állapít is meg egyes alsóbb hivatalok számára, ezt is eliminálják a gyakorlatban a felsőbb hatóságok, csupa hatalmi féltékenységből. Kicsiséget hozok csak föl példának, hogy annál kiáltóbb legyen a tartahatatlan állapot. Az osztálymérnökségeknek megadták a *pouvoirt*, hogy saját hatáskörükben is engedélyezhetnek kézi bevásárlásokat 200 koronáig. Az üzletvezetőség azonban e «hatalomtól» is féltette hatáskörét, a gyakorlat tehát ez ügyben a következő lett: az osztálymérnökségnek sürgős szüksége van mondjuk gerendára s azt rövid úton be akarja szerezni. Előbb írnia kell az üzletvezetőséghez, indokolva, hogy miért akar gerendát venni; az megadja az engedélyt, de egyben a megtörtént vásárról újból jelentést kér a számla csatolásával együtt. Ha ez is beérkezett hozzá, akkor kiadja az engedélyt, hogy a gerendák árát az osztálymérnök a saját kézi pénztárából kifizetheti s ha ez is megtörtént, akkor havi leszámolás készítendő, de még elébb a beszerzett gerendát megvizsgálja az üzletvezetőség egy közege is! Hát ne üssön meg a guta mindenkit az ilyen «rövid út»-tól s az ilyen «saját hatáskörébeni» hatalomtól? S hozzá még ily esetekben is az az osztálymérnökség marad a felelős! Csoda-e, ha ily viszonyok között aztán mindenki fázik a «kézi bevásárlás»-tól; mely még több bajjal s irka-firkával jár, mintha az üzletvezetőség útján rendeli meg dolgait.

Hát az meg már miféle emeletes bölcsesség, hogy benn a központban is a gépészeti, vontatási, forgalmi, pénzügyi vagy akármelyik igazgatósági főosztálynak minden érdemleges aktája előbb bevándorol *A fő*-be, az általános igazgatási főosztályba, a hol aztán a «vasúti jogász» (ez ám még a fura species!) beleskontárkodik a mérnök, a gépész, a tariffa-

szakember, a forgalmista szakdolgaiba, azokon javít (!), változtat (!), sőt nem járul hozzá s külön «előterjesztést» izzad ki esetleg e «tárgyban», a mihez persze semmit se ért.

Ez az, a vasúti jogász! Álljunk meg nála egy pillanatra. Mert ez a vasúti jogász teszi tönkre s nevelteti ki egyben az egész vasúti adminisztrációt. Ez a vasúti jogász olyan jogász, a ki jogásznak letört jogász, vasutasnak pedig analfabéta. Szóval se a joghoz nem ért, se a vasúthoz. S mégis ezrivel ott lopja a napot a Máv-nál. Mi köze egyáltalán a vasútnak, jogügyi osztályát kivéve, a joghoz? Mit keres hát szolgálatában annyi ezer jogász? Mért nincs inkább helyükön fuvaros, szállító, kereskedő, tariffális ember? Hát csak azért, mert a kormányok évtizedek óta a vasútnál helyezik el az összes protekciós ifjakat. Itt leghamarább kap fizetést az a süvölvény s leggyorsabb az előmenetel is. A vasúti szolgálathoz aztán az utolsó fütő is többet konyít ezeknél. A «létszám» ilyen vasúti jogászszal van telítve s tőlük nem kap ottan helyet igazi szakember, még ha kedve lenne is odamenni. Ezért aztán nincs is tizedrésnyi szakember se a Máv-nál, mint a mennyi kellene s azok a vasutas hivatalok, hová nélkülözhetetlen az igazi vasúti képzettség, majd bele örülnek a rengeteg munkahalmazba. Nincs emberük a dologra s ilyet hiába kérnek, míg a direkció egyéb osztályaiban százával piszkálják a körmüket, vagy kaszinóznak a munkanélküli — vasúti jogászok.

A forgalmi, visszkereseti, vissztérítési osztályokban például 2—3000 darab restancziája van egy-egy referensnek, pedig éjjel is dolgozik szegény! Segítő erőt évekig is hasztalan kér az ilyen, igazán szakosztály: a t. direkció ember helyett ad neki — délutánra is munkát. Egyszerűen berendezik a vasút ez igazánci igavonóit délutánra is dolgozni, hogy pár év alatt kiöljék vagy bolondok házába kergessék a vasúttól még ezt a pár szakembert is az ower workinggel.

Itt a fő bibi a mi vasutaink adminisztrálásában: a hová kellene munkaerő, oda nem

adnak, a hol nem kell, ott túlteng. Nem pedig a cenzalizációban.

*

Akarnak még ezenkívül is «reformálni?»
Ime:

Ne tűrjék azt a képtelen állapotot, hogy a budapesti állomást a zágrábi üzletvezetőség-ből, vagy a rákosi pályaudvart Aradról kezeljék! Tessék okosan kiczirkalmazni az egyes üzletvezetőségek területét.

Az üzletvezetőségek különben is, egész bátran megmondjuk, feleslegesek, a központosított igazgatóság mellett. Csakhogy ez utóbbinak hatáskörét tessék kiterjeszteni s kivenni a direkciót a minisztérium túlságos gyám-sága alól, mely alatt ma, a legkisebb érdemlegcs ügyben is, nyögni kénytelen. Így aztán az üzletvezetőségek helyett az egyes vonalok ellenőrzésére sűrűn elhelyezett s nagyobb hatáskörrel rendelkező forgalmi főnökségeket kell szervezni. Ez rendkívüli mód meggyorsítaná az egész vasúti kezelést és ügymenetet. Kár, hogy a sok czopf helyett ezt az egyetlen okos szervezetet nem vettük át az osztrákoktól. Pedig láthatták fungálni a nagy szervezők: a Staats-Eisenbahn-Gesellschaftnál így volt! Töröljék el a sok méltóságos és nagysápos urak fölösleges színuekráját is: a vasúti és hajózási főfelügyelőséget.

A vasutak elnökgazgatói állásánál pedig állapotunk már meg egyszer a nagy «fejlesztés»-sel, hiszen ez az állás ma már való-ságos közjogi méltóság és mindenkori betöltőjéhez nehezebb bejutnia félnek, vasutasnak egyaránt, mint a dalai lámához. Ludvig Gyula elmegy, utódjául erre a polczra olyan szakembert ültessenek, a ki ért a *vasútüzlet* vezetéséhez és szükség esetén a felekkel is tud üzleti ügyekben érintkezni. A magánvasutaknál ez mindenütt így van s a Máv. ép oly nagyfuvarozó vállalat, mint a sopron—eberfurti.

Végezetül a külszolgálati hivatalnokokat ne tekintse a direkció csupán «közeg»-nek és «gépek»-nek, mint most. Ők a vasút igazi napszámosai, de a lelkei is. Az igazgatóság

ugyan el nem indít egy vegyesvonalat sem. Legyenek ők az intézet bizalmi emberei, kivált az állomásfőnökök, a kik vasútüzleti szempontból is sokszor igen hasznos tanácsokkal szolgálhatnak saját vidéküket illetőleg a felsőbb hatóságoknak. Ily bánásmód azonkívül ambíciójukat is, szorgalmukat is csak fokozná.

Most, hogy decenzalizációs hírek keringenek újra, hamarjában ezeket ajánlom «reformokul» az intéző körök figyelmébe. (A vasúti minisztérium tervével máskor foglalkozom.) Magas állású, kiváló vasúti szakember kért meg rá, hogy öntsem formába, mint magam is egykor vasutas, e gondolatait s őket, mint a vasúti szaktudomány és gyakorlat leszűrt igazságait, ajánljam szíves figyelmébe azoknak az örökké reformálni akaró, de laikus vezető férfiaknak. Ha meghallgatják s meg is valósítják, önmaguk jönnek rá, hogy ezekre a reformokra van égető szükség a csőd szélére jutott *Máv* gyógykezelésében, nem pedig a decenzalizációra.

Ne experimentáljanak könnyelműen oly intézménnyel, melyben több milliárd nemzeti vagyon fekszik. A kísérletekből ép elég volt: mind befagytak. Most már *csak a meglévő alapokon* merjen tovább építeni a legönhittebb reformátor is, ne pedig azok romjain. Már pedig a decenzalizáció romba döntené a Máv-ot, mely egész szellemében cenzalizisztikus szisztémára épült föl.

CSOÓR GÁSPÁR.

Jan a szilvafaágon.

Elbeszélés.

Midőn, most tizenhatsz esztendeje, délről és északról ismét viharos szelek kezdtek fujdogálni, az «okkupirte Länder» valamennyi «Befestigung»-ja, «Detachment»-je és «Beobachtungspunkt»-ja «Verstärkung»-okat kapott. (Magyarul nem írhatók, mert ez a barbár nyelv odalenn — tudjuk — egyelőre még nem létezik.) Így került a régi staribrodai vilajet főhelyére: Staribrodba is, az ott álló,

másozó két század 82-es baka mellé — egy teljes, nyolcz ágyús tüzéreg.

Az ágyúk csikorgó téli hidegben, lábnyi magas hóban dübörögtek végig a Lim nevű folyócskán átfekvő vénséges fahídon be a faluba és ott az ő nekik rendelt ideiglenes kaszárnyába, egy hosszú, törpe kőépületbe, mely — állítólag — még azon harcias szultánok idejéből nehezedett az anyaföldre, kik itt vontatták végig faltörő zarburánzaikat Nádorfehérvár és Zimony felé. A török urak börtönnek használták az épületet, az osztrák urak kiszégezték rá a kétfejű sast, szuronyos bakát állítottak eléje, bemeszelték az egészet szép kincstári sárgára s megvolt a kaszárnya.

Belefért urasan az egész üteg.

A tüzérek fogadtatása elég zajos volt.

A kaszárnya előtt várt rájuk a két 82-es század tisztikara, Franz Ritter von Skoda őrnagygyal élén, azután ott állt Salamon Lipót a *Hotel Transsylvania* tulajdonosa leányával, Stefivel és egész — három főből álló — háznépével, összesen valami tizenöt ember. A felharsanó hoch-ok és éljenek azonban akkora zajt csaptak, mintha legalább is harminczan lettek volna. Salamon apó csaposlegénye négy ember helyett bömbölt, a kis Salamon Stefi, kit csinos arczocskájának és alakjának egészséges gömbölyűsége miatt kedves kis «gömböcz»-nek hívtak a papája borát, sörét és ételét fogyasztó 82-esek: egymaga olyan éljeneket visított, mint három malacz. Ez ugyan borzalmas hasonlat, de igaz.

Rebellis elemek nem voltak a fogadtatáson. Egyetlenegy herczegovác, török, vagy albán sem mutatkozott. Néhány bársonybugyogós szerb kereskedő a *Hotel* kapujából nézte a bevonuló üteget, közelebb azonban nem lódította őket a kíváncsiság. Mindez persze roppant gyanús tünet volt akkoriban. A házaikban gunyasztó igazhívők közönye világos jele volt a titokban folyó konspirációnak. Fítogtatják a közönyt, hogy elaltassák az éberséget. Ebből azonban nem lesz semmi. Az északról beguruló rubelek ellensúlyozására ötszázharmincz gyalogos virágszál és

nyolcz nehéz ágyú körülbelül éppen elégnek mutatkozott.

— Nem ágyú kell ide, hanem egy ember, a ki beszélni tud, — jegyezte meg boszúsan az ütegparancsnok. El volt keseredve, hogy az aránylag elég kényelmes plevljei garnizonból egy minden parafadugónál szárazabb parancs feldobta Staribrodba. Véleménye szerint egészen haszontalanul. Később bebizonyult, hogy igaza volt: nem történt semmi. A falra festett ördögöt azonban mindenütt jobban respektálják, mint a békének angyalait.

A vihar áprilusra volt jövendőelve, elkövetkezett azonban május is, kizöldült, kivirult új életre az egész természet — s még csak egy ellenséges szélcsapás sem suhogott végig a nagy ürességbe huzódó staribrodi völgyön, nemhogy a háború furiái garázdálkodtak volna. Elsimultak a felhők délen is, északon is: tiszték és legénység unatkozhattak hét-számra megint; elboríthatta lelkeiket a Kelet veszélyes patinája, — semmi sem történt, mi a mindenbe beletörődés érzésének veszedelméből fölrázta volna őket.

Május végén mindössze annyi esett, hogy a dologtalanság, nemkülönben a megmérhetetlen unalom karmai között vergődő üteg tisztikara és a kaszinónak nevezett szűk odú egyetlen valamirevaló helyisége új embert kapott. Az új ember a tüzéradétok egyenruháját viselte, s a császári postakocsin érkezett, elegáns kényelemmel, sok podgyászszal, két gyönyörű nyerges lóval és akkora darab inassal, mint egy oszlop. Még pedig azon fellelte sima, lazaczhúsú, cseh oszlopok közül, kik öttől hét lábíg a bemák Mies és a még bemákabb Pilsen szörzagu vidékén találtak.

Jan Bramek volt a neve, s hat láb két hüvelyknyire lyukasztotta ki a levegőt. De rózsás arczú volt és szemérmes mint egy leány. Már mint egy jó leány, persze.

A postakocsi a *Hotel* előtt állt meg.

A kadét és inasa egyszerre ugrottak le a szemetes földre s egyforma kíváncsisággal néztek körül.

— Furcsa fészek, was? — jegyezte meg mosolyogva a kadét.

— Parancsára, méltóságos uram!

— Mit szólna ehhez a mama?

— A kegyelmes asszony csodálkoznék, — felelte széles vigyorgással Jan s vastag karjaival az utazótáskák után nyúlt. Világért sem engedte volna, hogy e legfinomabb és legdrágább disznóbőrből készült rézkapcsos koffereket tudatlan parasztkéz fertőztesse. Ő maga viszi őket, csak tudná hová?

— Hej! — kiáltotta harsányan a nyulánk termetű, csinos kadét — nincs itt senki?

Dehogy nincs! Lám, már nyílik az ajtó s lassan, csoszogva közelít — ingujjban — az öreg Salamon apó. Lám, már kipattan az emelet sarokablaka is s egy szöske leányfej kihajlik az udvarra. «Jesszus, be marha fráter!» — kiáltja hangos kaczagással az összecsucsorított cseresnyeszáj.

A kadét meghökkenve tekintett föl.

Hm... ez ugyan «őszinte» kis leány. Aligha járt az apáczákhöz. Vigasztaló azonban tudni, hogy a képtelenül durva titulus nem neki szól, hanem Jan Brameknek, annak pedig elég széles a háta.

A kadét megvárta, míg Salamon apó egészen melléje érkezett s hunyorgó, álmos szemével rátekintett. Akkor felkapta fejét s a büszke önérzet és a konfidens gög leírhatatlan tökélyével mérte végig a jámbor emberkét.

— Nevem gróf Nordau-Sellingen Guidó — ez meg itt inasom, Jan Branek. Értette, Sie... Mensch, oder was. Lakás kell, Sie... Van-e szoba? Meg istálló?

Az öreg Salamonnak egy csöppet sem imponált a kadét grófi rangja. Vállat vont szép lassan, a mi nyilván azt jelentette, hogy bánja a kő. Szoba azonban van. Tágas, kegyelmes, sarokszoba az emeleten, — előszoba is vagyon hozzá Jan Bramek számára. Fogas is van a tornácson, vasból. Öt tüzerköpenyt és tíz Waffenrockot is rá lehet akasztani bátran, ha van — nem rogy össze. A fain kvártély ára havonként potom 30 forint. Előre kell fizetni.

— Nem kérdeztem, hogy mennyi, — riadt rá a kadét — csak azt, hogy van-e, vagy nincs?

— Tehát, igenis, van. Istálló is van.

— Mutassa meg az inasomnak. Azután mutassa meg az istállót is.

Az emeleti saroklakás tíz percz mulva birtokba volt véve. A kadét úr toalettet változtatott, s félóra mulva teljes szolgálati díszben lépkedett a tüzer-üteg kaszárnnyá felé, a hol már vártak reá. Nem a legjobb indultal. Az üteg parancsnoka kemény katona volt, nem szerette a «magas» és a legmagasabb helyekről nyakába sózott kedvenczeket, kiket hiába gúnyol «Pinkelkind»-nek a túlnyomóan becsületes polgári sarjból származott armádia: övék a protekció. Úgy repülnek föl a katonai ranglétrán, mint a majmok.

Hamar elintézte tehát a grófi kadétot is, ki- nek kegyelmes mamája Bécsben nyilván elájult volna a rémülettől, ha látja, hogy egyetlen kedves csemetéjét micsoda nyers hanggal traktálja egy közönséges kapitány odalenn a vadak között.

A nyers hang azonban később mintha egy kicsit engedett volna.

A kadét úgy állt, mint a czövek, s határozottan, röviden felelgetett.

— Ön kérte áthelyeztetését?

— Nem. Az anyám eszközölte ki.

— Úgy? . . . És miért

— Mert lump voltam, — felelte szemhunyorítás nélkül a kadét.

— Hm . . . És mit csinált?

— Skandalumot.

Az üteg apja jobban megnézte a kadétot. Hm . . . hát ez a tizenkilencz-húszéves grófocska talán nem is tartozik a gyűlölt «Pinkelkind»-ek közé.

— Miféle skandalumot csinált?

— Nőül akartam venni Bramek Jettit.

— Ki az?

— Az inasom nővére. Kórista-lány volt a Carl-Theaterben.

— Egyebet nem csinált? — kérdezte most már sokkal enyhébben a kapitány és szemeit

némi jóindulattal legeltette a kadét csinos vonásain.

— De igen, egyebet is, — felelte száraz, szolgálati hangon a kadét — egy éjjel összekaptam a «Hirsch» kávéházban a czivilekkel. Be voltam rugva, mint egy ágyú. Vagy hárommat kilyukasztottam, a többiek azonban nekem estek és úgy elverték, hogy vagy hat hétig nyomtam az ágyat. Bramek Jetti az alatt megszökött egy trombitással. Ha megtalálom, lelöv . . . azaz, hogy felpofozom őket.

— Itt nem lesz rá alkalma. Beosztom önt az első Zughoz. Abtreden!

A kadét szalutált, sarkon fordult és eltávozott.

A kapitány rideg vonásai megenyhültek; most már mosolyogva nézett a peczkesen lépegető kadét után s nem mérgeződött, hogy nyakába sózták. Úgy látszik, «snájdig» gyerek, nem anyámasszony. Őszinte szókimondása határozottan rokonszenves.

Ugyanaznap este a kaszinóban összegyűlt tisztikar is megváltoztatta véleményét: a nyafkának tartott grófocska remek vacsorával installálta magát s oly duhaj traktamentumot «vágott ki», hogy még az edénymosogató bakák is pezsgőt ittak. Lerészegedett az egész úri kompánia. A jókedvű, szilaj csataordítások messze kihangzottak az éjszakába s még a jó messzire eső *Hotel* vendégeit is kiugrasztották az ágyból. Azt hitték, hogy a tiszt urak egymást eszik. Holott pedig csak testvéri csókokat adományoztak a kadétnak, ki elsőrendű lumpnak bizonyult ezen az installáczió s elvesztvén még ezenfelül kártyán is valami ötszáz flórest, — egy vastag talpú pohárral bezúzta a kaszinó egyetlen ékességét, a nagy tükröt is.

Felséges mulatság volt; a grófocska viharos tapsokat kapott s fülig úszott a szeretetben.

Egy-két hét alatt aztán bebizonyult, hogy katonának is derék fiú. Ez aztán még jobban megnövelte iránta a szeretetet; kicsiylésről, gúnyról, «Pinkelkind»-ről többé szó sem volt. Nem is igen ment volna a dolog; a

grófocska izmos és hajlékony volt, mint egy tigris, s kitünően forgatta a kardot. Vakmerősége viszont az ostobaság borotvaélén tánczolt. «Pikirozni» tehát nem lehetett. Nem is pikirozta senki. Pezsgőjét, pénzét, jószívűségét azonban elfogadták. «*El lehet* fogadni tőle» — vélték az urak. Kadétnak kell lenni, hogy ez örült megtiszteltetés értékét kellően méltányolni tudja a rongyos polgár . . .

Június közepe táján rekkenő hőség csapott le Staribrodra. Esztendő pocsolyák agyagos földje úgy kiszáradt, hogy a megrepedezett kéreg a legnehezebb municziós-szekereket is elbirta hátán. Elégett, kiaszott, leperzselődött még a legkonokabb útifű is — dohánynak, kukoriczának s az összes száraz növényeknek veszedelméről nem is emlékeztvén. A háborús hírek végképp elcsitultak, — nem beszélt komoly hadi játéktól senki. Beszélt azonban hitének szentjeiről még a legmaflább oláh kanonir is. Természetes, hogy azon barassó-vidéki 82-es virágszálak rettentő vétkezését a káromkodások kövér mezején viszont tizenkét tuczat istenyila sem tudta volna kellően megtorolni.

Oázis csak egy bukkant föl ebben a sivatagban.

Valaki rajtakapta a grófocskát, hogy szívesen eldiskurálgat az eladdig lenézett Salamon Stefivel, a *Hotel* tulajdonosának gömböc leányával. Ezt az árva zöldséget aztán elkezdtek rágni, felfujni, tódítani. Roppant jól esett még a máskülönben örökké hallgató 82-es őrnagynak is (törődött, fekete úr volt az őrnagy, olyan mint egy feketére sült tuskó-kereszt valamely szegény ember sírján), hogy akadt valami, akármi, a min egy kicsit rágódni lehet. Holott igazság mindössze annyi volt a dologban, hogy a grófocska ugyan kerülgette a szöske gömböcöt, — a leány azonban kiadta az útját. Kiadta pedig oly törül metszett, szittya nyelven, hogy még a félsüket, álmos Salamon papa is megsokallta. Botot fogott rá, «piszkos malacznak» nevezte, s okvetlenül megfenyítette volna, ha a drága gyermek ki nem gurul az udvarról, s el nem bujik valahol künn a

kukoricza között, honnan csak estefelé mert visszassomfordálni a *Hotel* konyhájába.

Ettől kezdve azonban fordult a dolog.

A grófocska szívét előntötte a hiúság ördögi mérge; szégyelte a kudarcot, s nyilván föltette magában, hogy most már csak azért is addig szalad a szekér után, míg föl nem veszi. A hajszát egy nem túlságosan drága, de sokat mutató arany karpereczcel és egy nem túlságosan szellemes, de tüzesen ömlengő levéllel kezdte. Mindakettőt Jan Brameknek kellett a makacs kis leány kezébe csempésznie.

Jan Bramek rózsás orcái elvörösödtek, — szörnyen szemérmes ficzkó volt ez a cseh Holubár — de engedelmesen végrehajtotta az istentelen parancsot és az esti félhomályban, hátul a szilvásban, hol néhány kocsmai asztal volt fölterítve, megszólította a leányt.

— Üzenetet hoztam a méltóságos úrtól, — dörmögte szégyenlősen.

A leány elnevette magát és összezsapta a kezét.

— Jaj, de furcsa bivaly vagy te, — kiálltotta szabad szája fékezhetetlen csúf nyelvvel — így kell állani előttem? Állj egyenesen! Még egyenesebben! Így... no, most már add ide az üzenetet. Karperecz? Levél? Szép... Mondd meg az uradnak, hogy ilyen rongyos karpereczem nekem is van.

— Megmondom — dunnyogta a legény.

Meg is mondta. A grófocska vigan pattintott ujjaival, öt forint borraival adott Jan Brameknek, s új ékszert rendelt Sarajevóból. Órát, gyűrűt, fülbevalót és egy pompás, rubinos karpereczet, mely egymaga közel négyszáz forintba került. Egész kis vagyon csillogott a vörösbársony ékszer-kazettában, melyet egy este azzal a parancscsal adott át a hú Jannak, hogy csempészsze ügyesen a leány kezeibe.

A hú Jan akképen cselekedett.

— Üzenetet hoztam a méltóságos úrtól, — kezdte a mondókáját.

Ez is künn a szilvásban történt, este fél kilencz óra tájban. Jan Bramek csak most

vette észre, hogy a leány szemei ki vannak sírva. A fölfedezés elakasztotta mondókájában. Gyámolatlanul szorongatta kezében az ékszerdobozt, arcát elborította egy vérhullám... egy perczig bámulta a leányt, azután megszólalt:

— Ki bántotta? — kérdezte remegő hangon. — Ki merte... bántani?

— Az apám — panaszkodott a leány — megvert...

— Az apja?

— Ő. Azt hiszi, hogy a maga grófja nem járna annyit utánam, ha nem biztatnám, pedig én nem biztatom a szentelent... Apám nem hiszi. Azt mondja, hogy ilyen malaczozt, mint én, nem tűr a házban. Ártatlanul vert meg a maga nyavalyás grófja miatt... Mit hozott?

— Ajándékot a méltóságos úrtól...

— Mutassa!

A leány elvette a dobozt, megvizsgálta tartalmát, s könnyein keresztül elmosolyodott. Azután odalépett a hú Janhoz, lekényszerítette egy padra, s átölelve nyakát, hevesen megcsókolta. A hú Jan azt hitte, hogy rögtön megbolondul. Reszketett a nagy darab ember, mint a nyárfalevél.

— Kisasszony... — lehelte elfulladva.

— Hallgass csacsi... téged szeretlek, nem az uradat. Az első perctől kezdve tudtam, hogy egymáséi leszünk. Urad ékszereivel, meg a kétszáz forinttal, melyet a papám szekrényéből kivettem, elszökhetünk. Gyere! Vezetni foglak!

Jan Bramek ment. Nem ellenkezett; nem szólt egy szót sem. Meg volt bolondulva egész a lelke fenekéig... Soha életében nem kapott leánytól csókot: ez volt az első s ez kiszívta jámbor agyából az értelem utolsó szikráját is. Majdnem a körmeivel tartotta az előresiető leányt, mint a ragadozó... nehogy elveszítse.

Éjjeli tizenegy óráig nem is vesztette el, de midőn kábulatából valamennyire magához tért, s a leány után tapogatva, észrevette, hogy eltűnt a fa alól, a hol ültek: megtudta azt is, hogy elvesztette. A gömböcz csak-

ugyan eltűnt. Félredobta a szép, nagy koloncot, mit a citromot és egyedül szökött tovább, ki tudja merre, talán Skutari felé, hol a gazdag görög kereskedők s a legszebb albán férfiak laknak.

Jan Bramek mélységes szégyennel, tökéletesen bután kullogott haza.

A kadét még ébren volt.

Bekiáltotta, s a gyertyával arczába világított. Egy perczig nagy figyelemmel vizsgálta cseh Holubárja vértelen vonásait s szemében a hülyén szégyenlős zavart, aztán sarkon fordult, s csak annyit mondott:

— Komisz ember vagy, Jan...

Jan kiszédelt az ajtón. Azt várta, hogy fiatal ura legalább is meg fogja korbácsolni... de ime, semmi... Még csak nem is dühös rá. Még csak ki sem dobta; mindössze annyit mondott, hogy komisz ember... és ez igaz. Megcsalta fiatal urát, ki jó volt hozzá, holott bár egy akkora pofot, mint egy ház, okvetlen megérdemelt volna. Sírva is fakadt Jan odakünn a folyosón, a hová kitántorodott és sokáig törte nyomorult fejét, hogy mivel tudná jóságos fiatal urát kiengesztelni.

... Reggelre kelve ott lógott remekbe formált, hatalmas teste egy szilvafaágon.

ABONYI ÁRPÁD.

Hogy született a Hatvanhét?

Deák-relikvia.

A magyar politika történetében két legnevezetesebb határkő a 48 és a 67. Hol az egyiket veszik elő, hogy agyonüssék vele a másikat, hol meg mind a kettőt egyszerre veszik munkába, összevetik, hasonlítgatják és keverik, hogy végezetül kisüssék róluk: nini, hiszen voltaképp nincs is oly nagy különbség közöttük, mert ime a Negyvennyolcz mindenestől benne van a Hatvanhétben, sőt a jó öreg *Deák* Ferencz politikája nem egyéb, mint *Kossuth* Lajos 48-ának folytatása.

Ha meg így állunk, mondogatják, mért veszekszik folyton egymással ez a két nagy nu-

merus? Csapjuk össze s gyúrjunk belőle egy harmadikat. Egy újat, a minek lobogója alatt aztán szépen megnyugszik majd minden magyar honfiszív, sőt tetszetős és örökre kormányképes programm léssen az a bécsi főhatalmasságok gyanakodó szemében is.

Ilyen főzton munkálkodtak az 1908. év nagy részében is a politikai szakácsok, a *fuzió* csinálói. Minden áron össze akarják házasítani a tüzet a vízzel, a 48-at a 67-tel, *Kossuth* hagyatékát a *Deák* örökével s így feltálatni már újesztendőre a nemzetnek.

Hiszen, ha csakugyan a *Deák* Ferencz gondolata lenne az a sokat szidott 67, mint a miként a *Kossuth* Lajosé a 48. Akkor talán még valahogy megbékülhetne ily negyvennyolczas-hatvanhetes *fuzió* eszméjében ennek a két nagy hazafinak a szelleme. Ámde a Hatvanhét, úgy a mint törvénykönyvünkbe beiktatták, minden egyéb, csak nem a «haza bölcsé»-nek a gondolata és munkája.

Hogyan lehetséges hát, hogy mégis *Deák* Ferencz hagyatéka gyanánt szerepel az 1867-iki kiegyezési törvény, a tömérdek «közös ügyvel», mik közül legjobban a delegáció gondolatától borzadt mindig a haza bölcsé. Úgy lehetséges, hogy az egész Hatvanhetet, törvénykönyvi alakjában, a *Deák* Ferencz háta mögött csinálták meg a «császárral» más nagyurak s a «tekintetes úr»-nak protekcióját hozzá csak akkor eszközölték ki, mikor már az ő nevében is, de az ő tudta nélkül, véglegesen elszerződtek Bécsben.

Ennek a különös históriának ismeretlen záró jelenetét mondjuk el alább, *Deák* egyik unokahúgának, *Deák* Mária úrnőnek közvetlen tudomása s előadása nyomán.

★

Egyik nyári estén nagy patália volt a «tekintetes úr» egyszerű berendezésű szállásán, az «Angol királynő»-ben. A szoba tele volt nagyúrral, a ki mind szorongva sápadozott most, mintha csak ítélőbirája előtt állana. A bíró, *Deák* Ferencz, ott ült komoran a nyúttas karosszékében s vaskos szemöldjeit szigorúan összevonta. Mikor pedig a tekinte-

tes úr már ránczba szedte homlokát s vonogatta szemöldökét, nagy baj készült. Mert, a mit ritkán szokott cselekedni, nagyon haragudott már akkor a haza bölcse s ilyenkor mély tűzű szemei oly erős villámokat tudtak szórni, hogy szepegett tőlük még akkora emberek szive is, mint a minők most jelen voltak. *Andrássy, Mailáth s Lónyay* grófok voltak a szobában, intézői Magyarország sorsának s mégis oly szepegeve áll most valamennyi az öreg köznemes előtt, mint a csínytevő diák a tanár katedrájánál.

Csakugyan nagy is volt a «bűnük», s épp azon volt a sor, hogy bevallják s érte pardonot kérjenek a tekintetes úrtól. Tudniillik ezek a nagyurak Bécsben »eladták a hazát». Hogy egyszer már végére járjanak a hosszú kiegyezési tárgyalásoknak, egy bécsi minisztertanácsban, a hol Ferencz József császár elnökölt, nagyhirtelen megkötötték az egész hatvanhetes kiegyezést, a Deák háta mögött, de a Deák nevében is.

Érette imígyen mentegetőztek most az «ítélőbirájuk» előtt:

— Az ország nem bírja tovább a passzív rezisztenciát. (Igaz, hogy 20 esztendeje állja már.) Tönkre ment az úr és züllésre jutott a paraszt. A gentry meg valósággal éhezik s majd szétszed mindnyájunkat egy kis hivatalért. Az ország sinylődik, s a másik nagy baj, hogy az uralkodó is unja már a huzavonát s irántunk feltámadt jószándékát veszélyezteti a türelmetlenség. Mi hát, hogy mégis nyerjünk, a mit lehet és hogy el ne veszítsünk mindent — odafenn megkötöttük azt a kiegyezést. Még pedig, hogy súlya legyen a Burgban és tekintélye Pesten — mindjárt a «Feri bácsi» nevében is.

No csak ez hiányzott! Kiegyezni közös ügyekkel, bécsi adósság átvállalással és delegációval a Deák nevében!

Deák csak nézte az urakat, nagy vasvillaszemeivel és döföste «bűnös» lelküket vas-kos szemöldökének dárdáival. De jó darabig egy szót se szólott.

A kiegyezők nagyon jól tudták, hogy az ő nyelvbe ütött paklijuk egészen más kiegye-

zés, mint a minőt Deák akart. Még azt is tudták, hogy a tekintetes úr mennyire gyűlölte a görbe utakat, ez a háta mögötti pakli pedig, akárhogy csúrték-csavarták, nagyon is görbe út volt, a mellett erős sértés is az öreg úr irányában.

A hogy most nagy szepegeve, a beszédet egymásra tologatva referálgatnának felőle Deáknak, a tekintetes úr ott a bőr karszékben csak ümmög nagy gúnyosan minden szavukra, csak dörmögi a sok «nagyon szép»-et, «nagyon helyes»-t. Egyszer aztán neki sápadt az arcza a haragtól s a mit soh'se tett, felugrott a székből s olyat kiáltott, hogy belerezzen az egész lakosztály:

— Hát aztán ki bizta mindezt rátok?

A «vádoltak» szemlesütve hallgattak. Csakugyan, ki bizta?

A «birájuk» meg elkezdte nagy goromba léptekkel szeldesni a szobát, hogy csakúgy csikorgott minden lépése alatt a pádimentom. Egyéb rendkívüli jelenségek is mutatkoztak a tekintetes úron. Égő szivarját teszem úgy vágta a sarokba, hogy szerte pattogó szikráiból kikerült volna holmi kis szüreti tüzi-játék. Meg aztán sehogy se akart az urak közül egygyel-egygyel szót váltani, mint szokta másszor, ha vitázott; úgy beszélt összeségben valamennyihez, el a fejük fölött, korholván őket. Csakugyan itélőbirájuknak tetszett, a ki mielőtt rájuk húzná bűnükért a büntető paragrafust, előbb jól megmossa a fejüket.

A nagymosás egyre hangosabb lett, a tekintetes úr egyre tüzesebb. Másszor is erős a hangja, de most harsogott, a homlokerei meg kidagadtak, annyira elragadta a harag. A grófok remegve nézték: Soha ilyen indulatos Deák Ferenczet! Erre nem számítottak. Úgy tetszett, már baja is támad a nagy hevedelemtől. Deák Ferencznek erős szívbaja volt s nagyon könnyen elbánhat vele egy ilyen tartósabb fölindulás.

Ideje volt, hogy végeszakadjon ennek a veszedelmes «végtárgyalásnak».

Ideje volt, hogy megnyíljon az ajtó s megérkezzen a villámhárító, egy szöszi-bösz

leánykának a képében, a ki a nagy lármában is mosolyogva mer ide belibegni, egyenest odasimul annak a nagyon haragvó nagyembernek oldalához, csöpp kezével megsimogatja izmos kezefejét, ártatlan szemével szeretettel néz föl a tüzes menykövet szóró szemekbe s csak emnyit szól hozzá:

— Parancsol tán valamit Feri bácsi, hogy oly nagyot kiáltott?

— Nem, Ilonkám, már semmit . . . csak menj most ki szépen. Már elmúlt minden — felelte szeliden Deák.

Csakugyan elmúlt minden. A háborgó tenger egyszerre elcsendesedett, egyetlen czirógatására, egyetlen szelid szavára *Vörösmarty* Ilonkának.

A kit nem birt háborgó lelkében megnyugtani három nagyeszű főúri jóbarát óras prédikációja, lecsillapította és mindennel megbékéltette a szeretett gyámleány egyetlen simogatása. Megbékéltette még avval a rossz ki egyezéssel is, a min persze úgy se lehetett volna már akkor segíteni, még Deák Ferencznek sem.

KRÓNIKÁS.

A «Holnap» hazugsága.

(Variációk a G húron.)

Irta TRAVELLER.

A nagy íróasztal még érintetlen. Könyvek, papiros, apró képek hevernek jobbra-balra. A tintatartó igazi műremek. Apró oázist ábrázol a sivatagban, egy pálmával, egy tevével és két beduinnal, a kik közül az egyik szeme elé tartott kézzel figyel előre hajolva a pusztába . . . Oh nem! . . . A szomszédjára, egy röptében festett olajfestményre, melyet valamelyik festő kollegájától kapott emlékebe az író, s ide helyezett az asztalára, hogy mindig szemei előtt legyen.

Pedig csunya kép ez nagyon. Szürke, havas mezőt ábrázol, a melyen zuzmarával lepett öreg törzs szomorkodik az esti félhomályban. Az előtérben egy félig hóba temetett nyomorultnak a holtteste látszik. A sovány kéz kinyúlik a hóból, az arcz fehér.

Fenn a levegőben két varjú közeledik előre nyújtott nyakkal a hulla felé . . .

Mire való ilyen képet tartani az asztalon? Künn eleven sugárral integet mindenfelé az élet, az utczákon könnyű ruhákban, fehér szalmakalappal járnak a nők és épen ilyen nyárias könnyűséggel a férfiak is. Megtelik gyönyörű közönséggel a liget, esténként ezer meg ezer színes képpel tarka a dunai korzó, s a közelben való kiránduló helyeken csupa szikrázó jókedv kel versengésre a tüzesen hevítő nyári nap élénk sugarával, a mely gyümölcsöt érlel.

A gyümölcs.

Arravaló az a csunya kép is. Gyümölcsöt érlel: gondolatokat csábít magához a ködből, s az íróasztalon levő fehér papiros lapok megkapják a maguk áldozatát. És erről nem lehet beszélni többet. Azt, hogy az ingerlő női arcz magához vonzza a fiatal embert, könnyen megérti még a nyolczvan éves nagyapa is, de érthetetlen az erősen, hogy a papiros lapok, ezek az igénytelen, érték és élet nélkül való semmiségek, éppen olyan ellenállhatatlan delejjel vonzzák embereiket, mintha viruló ifjú leányok volnának, a kik nagy vágyakozással várják, hogy végre valahára az ő élettörténetük fehér lapjára is odajegyezze valaki a nevét.

Az író lelke — hazudjuk — érzékenyebb a delectúnél. Ott ül az asztala mellett a hallgató csendben és ebben az órában semmit sem tud arról a mozgalmas elevenségről, a mi kívül való. El van foglalva magával, a szívével, az agyával és azzal a hatalmas külön világgal, a mely az ő szentsége, vára, erőssége és életének egyetlen biztos kikötője a mindennapi torzsalkodások zavaros lármájában.

Eszmék és történetek pattognak ki az izgatott agy forró műhelyéből. Megújul a régen érezt álmok édessége, jogait követeli egy-egy elfelejtett emlék, s a való kétségbeesett küzdelmet ví a mesével, a mely végre is csupán az alkotás pillanatában marad fölötté ideig-óráig úr. A lélek százszoros visszhangot ad minden kicsiny, finom hangra, a

szem biztos és éles ítéllettel szemelgeti ki a neki valót, s az elébb még bizonytalanul ideoda forgatott toll nemsokára izgatott repüléssel szántja tele a fehér papiros lapokat, a melyek mozdulatlanok és hidegek, mint a halál, de vonzóbbak és parancsolóbbak, mint az élet maga. Követelik a zsákmányt, leigázzák a tollat és nem hagyják békén az író addig, a míg a maga érzékeny lelkének a szenvedélyét, gyászát, örömét és gyönyörűségét oda nem adta nekik, hogy szétvigyék diadalmas hidegséggel az emberek közé és elterjeszszék mindenkinek: ime ezt a gyönyört, ezt a szerencsétlenséget hozom, kinek a szive dobban hasonló érzelmre tőle és kinek a lelke sajog fel fájdalmas visszaemlékezéstől, ha rokon hangot kér tőle ez a szerencsétlenség . . .

De a toll megáll, s az író elhagyja helyét.

Karcsú, barna ember. Még fiatal. Csikos blouse van a testén, s a kezén festéknyomok. A szoba egyik sarkában festő állvány is van, rajta egy téli tájat ábrázoló kép. Mázolás . . . Nem ért hozzá. A szívben csak az öröme és a fájdalomra van két egyenlően erős külön világ, — a tehetségre nincsen. Az egy és egyetlen, ha nagy és uralkodó. A toll olyan, — az ecset nem az. Ebben a pillanatban azonban mintha egyetlen biztos hatalmát, a tollat is kiütötte volna kezéből valamely láthatatlan erő. Nem tud dolgozni. A félig teleírt lap úgy marad az asztalon, — s a tiszta, magas homlok nyugtalan felhőkkel telik meg, a melyek sehogysem akarnak levészni onnan.

Az ablakfüggönyök apró résein pedig hiába lopózik be ingerkedve a napsugár, mert nem veszi észre tánczát a pillangós szőnyegen senki. A kályhára helyezett «Venus» fagyos nyugalommal mered a levegőbe, az alatta guggoló Faun utálatos vigyorgása oda van kövülve az ajkára és visszataszítóan rút; s az ember, a házigazda, az író, ki egyedül él ez élettelen környezetben, a melyhez még egypár csinos terracotta és bronz szobor, váza és szeszélyes figurinó is csatlakozik, nem lát meg belőle semmit.

Azt a csunya képet azonban jól látja amott az író asztalán és nem tudja levenni róla a szemét.

Visszaül ismét helyére, felveszi az imént félredobott tollat, de nem ereszti el a papiroson, hanem a képet nézi. Az a holttest ott azon a képen . . . A fehér arc és a hóból kinyuló sovány kéz . . . Valami munkás ember lehetett ehhez a képhez a model. Valami nyomorult emberi féreg a Szt. Rókus hullakamrájából, a ki ott végezte be az életét, s a külső temető legfélrevalóbb helyére földelte el az emberi irgalom . . . Oh! nem — hanem a szükség és az emberi orr, a mely kiállhatatlannak találja a rothadó anyagok párját és siet elpusztítani mindent, a mi nem ide való. De ez a szerencsétlen model egykor fiatal is volt, szive is volt, vágyakozása is, álma is, reménysége is, célja is, talán . . . a nyomorult! . . . talán szerelme is . . .

Im oda néz a képre és maga elé idézi a megfagyott munkásnak a fiatalságát. Csupa izom az egész ember és csupa erő. Merészen, bizva és aczélos akarattal fogott neki az étellel való tusakodás gyilkos munkájának és minden istenadta nap valószínűleg ugyanazzal a gondolattal hajtotta nyugalomra elhajszolt testét, a mivel te is és én is és mind: hogy majd megváltozik előnyösen a sors és meghozza, a mit a ma nem akar beváltani, a holnap.

Ah! igen . . . A holnap! Ez az a gyűlöletes szirén, a melyben mindenki bizik és vakon, ábrándos, naiv érzellemmel, őszintebben és mélyebben, mint a vallásban, mint a becsületben, mint a szerelemben. A ma, az semmi; a holnap, az minden! Kipótolja, a mit a ma elmulasztott; meghozza a vágnak tárgyát, betölti a reménységet, eláraszt a titokzatos sejtelmek gyönyörével és nagyra-növeli varázsló erejével mindazt a jót és mindazt a nagyot, a mi az agyban, a szívben és a vérben csirába fogan. A ma, az siralom völgye, a hol önmaga miatt esik kétségbe sokszor az élet vasvesszeje által halálra sujtott ember; a holnap, az tündér-

völgy, az a paradicsom, a fénynek és költészetnek bűbajos országa a képzelet izgatott világának minden ígézetével. És nem hiszi, nem tudja, nem akarja látni senki, hogy a holnap épen az a mi a ma: a halál és a feladás nekem, a gyönyör, a gazdagság és az élet neked.

A holnap . . .

De hát a tegnap? Uram, — a tegnap! . . . A mult a maga ragyogásával és sötétségeivel. Az onnan életre kéredzkedő halottak, a maguk megvádoló tekintetével és élettelen alakjaikkal. Mit tegyen ezekkel a rettenetes szörnyetegekkel az ember? Hová fusson közülük, melyik villámmal sújtsa le őket úgy, hogy soha többé a tegnap feketeségéből ne térhessenek vissza? Milyen mélységes mély legyen az a gödör, a hová újra visszatemesed őket és milyen súlyos az az ormótlan kődarab, a mit odahelyezel a dombra, hogy fogva tartsa a halottat mindörökre? . . .

Ezeknek a halottaknak nincsen odalenni nyugodalmuk és visszakiváncsoznak a sírból. Kilopódnak a levegővel, belekerülnek a lehellettel az eleven ember vérébe és odaküldik izgató részecskéiket az agyba, hogy föl-támaszszak és ismét fölverjék benne az emlékezést . . .

*

A tegnap . . .

S ime delejez a papiros és magához vonja a tollat. Az író ismét a kezébe veszi, eltolja maga elől azt a csunya képet s a következő pillanatban a toll szalad . . . szalad . . .

*

«III. Richardot adták. Komoly, majdnem ünnepies hangulat uralkodott a színházban, a melynek közönsége ezen az estén jobbára tanárokból, magasabb rangú hivatalnokokból, éltebb delnökből és a collégiumok érettebb fiatalságából telt ki. A páholyok közönsége szórakozottan vizsgálta egymást, s egy-egy látcső a másodemeleti páholyok felé is föl-kutatott. Ott ezúttal üresek voltak a helyek, s mindössze a színész-páholyok voltak elfoglalva.

Behuzódtam a székembe és a szinpadra néztem. Súlyos mondatok zuhogtak ott le a játszó ajakáról, s a komédia vontatottan folyt. Nehezen, unatkozva másztak előre a jelenések, mert ebben az egész vidéki társulatban csak egyetlen olyan igazi tehetség volt, a kinek az üres ház egyenlő volt a tele házzal. Egyformán, nagy hévvel, szenvedélyes erővel játszott, s nem látszott tudomást venni még arról a boszantó lanyhaságról sem, a mit e máskülönből előkelő színház többi tagjai maguknak a gyér közönséggel szemben megengedtek.

Az unalom pedig ragad.

Félóra mulva ellenállhatatlan kíváncsiság zsibongott végig a testemen nyugalom után. Eszembe jutott a szobám, a «Vénus» szobrom emitt a kályhán, vigyorgó Faunom és pompás széles bőrdivánom, a melyen úgy esténként, a csendben és a kellemes homályban megbecsülhetetlen heverés esik. Arról azonban, hogy ott hagyjam az előadást, szó sem volt. Balra tőlem a negyedik széksorban ült egykori poética professorom, a ki vizsga szemekkel tartotta számon minden egyes valamire való tanítványát és ítéleteket mondott, következtetett, jövendölgetésre adta ősz fejét mindenikről. Ha ott hagyom az előadást, bizonyos, hogy a jó öreg otthon még aznap este elbeszélte volna áldott jó nagyasszonyának, a feleségének ezt a szomorú dolgot és hozzá tette volna: hát már ebben is megcsalatkoztam. Már ez sem hevül a nagy alkotásokért, mert már ezt is magával ragadta a modern francia áramlat tetszetős grisetteje, a mely velőtlen csontokkal, da ragyogó toiletteben szórja szét a világban mérgét és mindenütt hálás öngyilkosokra talál.

S a jó öreg professor lassacskán oda húzódtott a hátam mögé és suttogva üdvözölt a függöny legördülése után.

— Hatalmas felvonás, — mondotta lelkesedve, — miért nem vesznek önök erről az óriásról példát? Milyen plausibilis dolog volna, ha ön is . . . Kérem! . . . Nem azért mondom, de lássa, az önök modern irány-

zata, — folytatta csendes gúnyolódással, — eszembe juttatja azt a régi példabeszédet ama bizonyos tyúkról, a mely roppant lármát csapott, ha pár öltre fölszállhatott . . . A míg, uram, igen igen . . . tekintse a királymadarat, a sast, milyen fönséges nyugalommal, milyen zajtalanul és mennyi büszke méltósággal röpi közel a naphoz, a fellegek fölött.

Ráhagytam, hogy igaz, s az öreg úr suttogott tovább. Már nem tudom mit. Akkor sem tudtam. Valahogy úgy történt, hogy szórakozottságomban a színészpáholyokat is végig nézegettem. Önkénytelenül és akaratlanul történt. Éreztem, hogy valaki kíváncsi ott reám és néz. De ki? Ismertem valamennyit. Az egymásra utalt emberek egyenlő jó ismeretségben vannak, s emberemlékezet óta talán egyetlen egyszer sem történt, hogy az író és a színész hidegek lettek volna egymás iránt. Ki néz hát, a ki nem ismer?

A sarokpáholyból valaki. Nyulánk, szépen formált leány, gömbölyű, finom arcocskával, sötét, kérdező szemekkel, a melyek, mintha mindig leányos zavarban lettek volna, csillogtak félénk határozatlansággal az íves szemöldök alatt. Ah, igen! Az új tag. A «kis Margit», a mint a kiérdemesült színházi habituék egymásközött bizalmasan szólították. Most jött Budapestről. Féléve még színiiskolában volt; használható, szorgalmas ifjú leány és egészen árva. Nincs senkije ezen a kerek világon; anyja a kórházban halt meg . . .

A harmadik felvonás után elbúcsúztam az öreg úrtól.

— Hová, barátom?

— Haza.

— Csak nem? És éppen most?

— Rosszul vagyok.

Nem igaz. Sohasem éreztem magamat jobban.

— Rosszul, rosszul . . . dünnyögte a jó öreg és megrázogatta résztvevően a kezemet; az igaz, kissé halovány ön . . . Menjen csak, menjen, igaza van, magam is érzem, hogy kissé fülledt a levegő. Isten önnel! Gyógyuljon meg!

— A viszontlátásra, tanár úr!

— Isten önnel kedvesem, Isten önnel!

Mentem. Az előcsarnok üres volt; a czukrászleányka álmódóva guggolt süteményei mögött és valami cylinderes fényképet rejtett el hirtelen az abrosz alá. Azt hiszem, hogy a lelkiismerete előtt dugosgatta.

Kiértem az ajtóhoz. Megyek!

Ez sem igaz. Nem mentem el. Az jutott eszembe, hogy a drámai primadonnának odaígértem kölcsön a Kiss József költeményeit és nem vittem el. Ki kellene, hogy mentsem magamat. Nem voltunk valami nagy barátságban, de az udvariasság és az illendőség . . . A szokás . . . Megneheztelne és ki tud a jövődőről? Lehet, hogy reászorulok valamikor, s akkor esetleg majd olyan érzékeny bosszút áll rajtam a szép Evelin, hogy sok. Mert önzés minden és számítás a világ is, az ember is. Árthat, vagy nem? Szükséges-e, vagy nem? Ez a főkérdés, a többi semmi.

Mennyi lépcső . . . Máskor nem voltam olyan fáradt, a míg a másodemeleti páholyokhoz értem. Ezúttal azonban mintha megzsibbadt volna térdeimben az izom, lassan, fáradtan érkeztem föl és odafenn aztán nem voltam vele tisztában, hogy a 43-as, vagy a 44-es páholyban van-e az, a kihez megyek. De hozzá megyek e? Nem tudom. Azt hiszem, hogy igen . . .

Bolondság! Tudok egy mesét.

Volt egyszer valahol messze, valahol régen egy király. Mindene volt ennek a királynak, a mit csak az ember öröme a tudás és a természet előállítani tudott, de mindennek daczára nem volt elégedett a dúsgazdag király. Egy napon elhagyta palotáját és elindult egymagára a rengetegbe, a hol szebbnél-szebb pontok kínálkoztak pihenésre és bájosabbnál-bájosabb kilátások a vidékre, a mely országának legszebb tája volt. Elhatározta magában, hogy megnézi a völgyet és megcsodálja a rengeteg pompáját, a melynél nagyobb szerübbet nem látott még ezen a világon senki. Csak ment tehát, csak ment, — de nem arra ment, a honnan a természet csodáit meg szemlélhette volna, hanem befelé az erdő-

ségbe, egy sötét szakadás felé, a melyről udvarának nagy tudósai sem sokat tudtak, mert elkerülték. Ismeretlen, s ez okon rejtelmes és titokzatos hely volt az, — de nem jutott eszébejárása közben a királynak semmi. Nem is tudta, hogy megy. Szórakozottan, lehajtott fejjel, gondolataiba mélyedve haladt előre az erdőség homályában, s csak akkor rettent föl szórakozottságából, a midőn az ismeretlen mélység szélére ért . . .

A 43-ik számú páholy előtt álltam.

A király hívó hangokat hallott a mélység sötétségéből és elfojtott, zokogó panaszt. Tétovázott, előre lépett és visszariadt. Nem, nem! Ki tudja milyen út az, a mi ez ismeretlen mélységbe vezet . . . S csak állt megzavarodva az örvény szélén, a míg ismét fülébe csengett a valóság, vagy az álom hívó hangja és unszoló csábítgatása a sötétségnek. A következő pillanatban azonban pir lobbant az arczára, fölvetette kevély mozdulattal a fejét és merészen, bátran, erejének és hatalmának büszke tudatában lépett reá az ismeretlen, homályos útra.

De ez csak mese. Az igaz! Nem is érdemes beszélni ilyesmiről, a midőn sokkal érdekesebb dolog az ime, hogy tulajdonképen én magam sem tudtam, hogy miként kerültem olyan gyorsan ez elé a 43-as páholy elé. Bizonyos csak annyi, hogy ott voltam és megkopogtattam halkán az ajtót. Azután beléptem.

— Bocsánat, kisasszony.

A többire nem emlékszem. Forróság és zavar csapódott az arczomba.

— Eltévesztettem az ajtót . . .

A leány nézett. Beszivott ajakkal, kipirult, izgatott arczczal. Kiéreztem a szeméből, hogy nem hisz, de abban a perczen olyan csodálatosan gyámoltalan voltam, mint egy zavarba hozott gyermek. Visszafordultam és — nem kerestem föl a szomszédban a szép Evelint.

Künn az utcán csipős szél hasogatta az akáczokról a falevelet. Nem éreztem. Valaki meglökött a járdán. Azt sem. Semmit . . . Hanem eszembe jutott a régi dajkamesém vége, amely azt mondja, hogy az ismeretlen

utra lépő királyt szétzúzott koponyával találta meg másnap siránkozó népe a szakadás mélyén és senki sem tudta a jósok közül, hogy miért pusztult el hát tulajdonképen a szerencsétlen király . . .

Bolond kérdés ez nagyon.

Tizenegy órakor érkeztem haza. Kinyitottam az ablakaimat és a diványra vetettem magam. Fáradt voltam. Az arczom forró. Éreztem mint repül rendetlen lökésekkel halántékaimban a vér. Mi van abban?

Lehunytam a szememet, de a sötétségen keresztül is láttam a Margit arczát. S szobám másik sarkából a Faun vigyorgott felém. Holnap kidobom.

*

Holnap? Hm . . .

Az is csak tegnap történt, hogy mulatóságba mentem. Rózsakiállítás volt, a jótékony nőegylet rendezte, az árvák és elhagyottak fölsegítésére. Fény és elegancia tündökölt a roppant teremben, ahol ezt az alkalmi kiállítást csinos sátrak alá helyezték el. Csak ügygyel-bajjal tudtam keresztül szorongani a delnők és gentlemanek sűrű tömegén, akik minden talpalatnyi helyet elfoglalva tartottak, s végtelen variációjával a sokféle finoman hegyezett bóknak adtak elragadtatásuknak kifejezést.

A terem zsongott az élettől és a levegő tele rózsairallattal.

— Nyolcz órakor táncz lesz.

— Milyen szerencse! — felelte örvendő mosolylyal épen közvetlen közelemben egy rokonszenves arczu fiatal ember. Azután bocsánatot kért, hogy egy cseppet félretol az útból és elvegyült a tömeg közé. Nyomban reá ismét félretolt valaki tökéletes udvariasággal az útból, s két percz mulva magam is félretoltam cseppet az előttem álló urat. A szeglet felé húzódtam, ahol senki sem ült. Onnan mindent meg lehet látni. Tudtam, hogy Margit az új tag is ott van, de nem igyekeztem ráakadni.

Egy kis érdeklődés, annyi. Inkább részvét. Mert szomorú dolog az erősen, ha egy ilyen ifju leánynak és éppen olyannak, akit a szin-

padra sodort a véletlen, vagy a szíve vágya, senkije sincsen. A nyárspolgárnak könnyű. A mindennapi munka egyhangu, veszélytelen taposó malmában jóformán észre sem veszi szenvedélyeit és ritkán érzi szükségét annak, hogy elpanaszolja valakinek azt, ami sérti, a méltatlanságot, a mellőztetést és ezeregyféle bántalmat még olyant, amiről a békés próza tartományában élő embernek fogalma sincs. Húr nincsen a szíve házában arra, hogy megérezze a bántást és fölajduljon reá, mert a színpaddal együtt járó finom sérelmek rendszerint sokkal átlátszóbbak annál, sem hogy az ő tompább látása észrevehetné őket.

No és a végén, ha több volna is egyetlen gyöngé árnyalattal ez a dolog; ha önzőbb indulat vezérelne és melegebb hangok keresnének is utat az ajakamra?

Régi dal . . .

Mindig így volt. Ha másképpen volna, akkor darabokra tépném ezt az előttem heverő papiros csomót és szántani mennék. De egyforma és millió esetben ismétlődő régi dal ez, a mely alól nem volt kivétel soha és nem is lesz addig, amig érző embereket hordoz a hátán ez az ostoba föld. Különbség csak az időben van és a megnyilatkozásban. Szeretsz, ha igaz, — meddig? Meg is vallod, ha akarod, — s a kérdés mindössze annyi, hogy akkor hazudtál-e nagyobb, a midőn legelőször vallottál, vagy akkor, a midőn erre a vallomásra később csak a szájalom unszolt.

Nem vallottam meg semmit.

Az első négyes után kimentem az étterembe, odatelepedtem egy üres asztalhoz és marhapecsenyét ettem. Volt egy ideám: azon jártattam az eszemet. Egy asszonyról akartam beszélni, aki tele van rajongással és szerelemmel a férje iránt, s akit ez a hozzánk hasonlatos ember éppen ezért a nagy odaadásért csal meg. Jó párisi sujet. Tetszeni fog. Mentől szertelenebb, merészebb, idegebb és bolondabb, annál jobb. III. Richárdot unatkozva nézik. Az ilyen izgalmas számaráságot azonban mohó türelmetlenséggel szedi magába az affectált túlfinomodással

való modern — pardon! — európai színvonalon álló művelt ember és el van ragadtatva az által a zseniális vakmerőség által, a melylyel az író az ehez hasonlatos zöldségeket az idegeihez veri. Nem tesz semmit. Egy-két józan kritikus, akiből még nem pusztult ki egészen a költészet igazi ideálja iránt való fogékonyság, a hátamhoz fogja verni ezt az ideált, a többi és különös a közönség, ez a viasznál lágyabb, fűz vesszőnél hajlíthatóbb jó közönség azonban tapsolni fog és azt fogja mondani, hogy páratlan. A párja, kilenczvenkilencz testvéreivel együtt, franczia talajon terem és fügefalevél az ismertető jegye. Itthon azonban páratlan! A szituáció, a drámai karambol, a hősnő öntudatra ébredése és a férj otrombasága . . . gyönyörű dolgok!

A vendégnek rendszerint azonban azt találják föl, a mit kíván. Én marhapecsenyét kívántam, sok salátával. A közönség immorális non-senst kíván, sok pikanteriával.

Meg fogja kapni.

— Kérek egy pohár sört!

Hozták. Nemrégiben valami komoly és okos dolgot csináltam; nem kellett senkinek. Falusi plébánosok olvasták és egy-két professor, az öregebbjéből. Az utcán aztán összetalálkoztam egy bájos fiatal asszonykával, aki igazán nagyon őszintén, kedvesen, szellemes szeretetreméltósággal mondotta a szemem közé, hogy milyen rettenetesen unalmas dolgot produkált maga, édes izé . . . Hová gondol, az Istenért! Tönkre teszi a renoméját! Mást kérünk, kedves barátom, mást kérünk!

Jól van! Meg fogjátok kapni ti is éppen úgy, mint én a sört.

Tizenegy órakor félbeszakadt odabenn a táncz. Az étterem kettős ajtaja szétnyílt, s az asztalokat, székeket egy pillanat alatt elfoglalta a beözönlő fényes embertömeg. Kihevült arcok, ragyogó leányi szemek sokasága élénkítette meg a termet. Itt kétségbeesett gavallérok repültek üres székek után, amott a mamák, a szegény, unatkozó nénik és a papák, a bácsik morgolódo csoportjai helyez-

kedtek el úgy, ahogy tudtak. Mindenki kért, követelt, könyörgött és erőszakoskodott; csak még egy piczinyt kérem, uram, lejobb, egy centiméterrel . . . Örök hálám! (Vigyen el az ördög!)

A szép Evelin, ez az én állandó kedves ellenségem, a kit erősen rossz színésznőnek tartottam, de egyike volt a város legcsinosabb hölgyeinek, tizenegy óra után tíz perczel Margit, az új tag kíséretében jelent meg. Egyforma fehér toilette volt mind a kettőn, de a különbség szembeszökő. Egy egészen fiatal leány, a bimbó gyöngeségével és a gyermek tartózkodásával, s egy büszke, szépen formált asszony, daczos arczkifejezéssel és tiszta, zavartalan öntudattal a merész szemekben, a melyek e perczben bosszankodó csodálkozással villámlottak körül a zsongó teremben, a hol egy gombostű számára sem lehetett volna helyet találni többé.

Evelin azonban nem fordult vissza, hanem odajött egyenesen az én szegletasztalomhoz.

— Jó estét!

Két főhadnagygyal ültem. A derék fiúk rögtön fölugráltak és följánlották lekötelező udvariassággal a helyeiket. Evelin mosolyogva köszönt, az urak boldogan távoztak, s a két hely elfoglaltatott. Következett a bemutatás. A zene játszott.

— Csodálom, hogy önök még nem ismerték egymást.

— A véletlen . . .

— Oh nem! Egy idő óta önt udvaromban sem látom. Hűtelen lett? Mit csinál?

— Semmit.

Ez igaz volt.

— Színházba sem jár.

— Voltam.

— Egyszer. Stuart Máriaamat azonban nem nézte meg. Lássák milyen háládatlan emberek, az urak! A rossz szerepet azt megnézik — természetesen! hiszen azt kritizálni lehet, — a jót azonban rendszerint nem nézik meg. Ne bízzék ezekben a törökökben kedves Margit, ezek a világ leggonoszabb emberei. Kérek egy pohár vizet! Mit eszik?

— Nem vagyok éhes — felelte mosolyogva a lány.

Evelin kijelentette, hogy éhes és evett. Közben beszélt. Színház, új szerep, időjárás, sáska, hőség, kiállítás, vendégek. Stuart Mária, careaux hindous, Miguel «a báró», saláta, sült csibe és a genfi convenczió . . .

Margit szórakozottan ült és a közönséget nézte. Egypárszor felelt arra a semmitmondó kérdésre, a melyeket hozzá intéztem és ismét elfordította a fejét. Nyilván ezt gondolhatta: hát ez ilyen? . . . Ez is, mint a többi. Igaz. Az a legnagyobb bolond a többi közt, a ki rosszabb komédiás, mint a többi.

Egy órakor hazakisértem őket. Evelin közel lakott, őt együtt kísértük. Margit valamivel távolabb, egyik felső utczában, valami pékmesternek az özvegyénél. Haza kísértem őt is. A kapunál kezét nyujtotta. Közönyös arczczal, nyugodtan, szenvtelenül.

— Isten önnel!

Visszafordultam.

— Ez a mai társalgás nagyon üres volt, kisasszony. Ne feledje azonban, hogy mi oda lenn a parterren sokkal nagyobb komédiások vagyunk, mint önök odafenn a szinpadon . . . Jó éjt!

Azzal elmentem és emlékszem, hogy egyszer sem néztem vissza. Sietve haladtam lefelé az utcán és egy cseppet sem titkoltam magam előtt, hogy némi ingerültség és elégedetlenség bosszant.

És aztán? Istenem, hiszen ez olyan egyszerű és természetes dolog. Öt percz mulva már nem is éreztem semmit. Haragudni? Oh nem! Miért?

Egy leány közönségesnek talál egy embert, a kinek az ajakáról másfél órai társalgás alatt egyetlenegy valamire való megjegyzést sem hall. S a mi legelső kérdés ebben a dologban, mi közöm nekem ahhoz, hogy ez a leány mit gondol rólam? Nem emel és nem szállít alá az ő véleménye. Nem érdekel és nem becses nekem az, a mi az ő lelkében támad.

Hogy bosszús az első benyomás hatása alatt az ember, könnyen érthető. Senki sem

sziveli el, hogy kevesebbre becsüljék, mint a mennyit ér. Ez az egyetlen érzékeny pont, a mely legkönnyebben sebezhető és a mely iránt még akkor sem veszíti el senki az idegességét, ha semmire sem becsüli azt a valakit, a kitől ezt az alábbra való becsülést elszenvedte. De hát az okosság és a hidegvér? Hol vannak ezek a kevély homlokkal hirdett erények, ha éppen akkor tűnnek el az agyból, a midőn szükség volna rájuk. Hát mire való volt szélnek eresztetni azt az epés mondást? Mit fog gondolni a leány? Hiszen hacsak egy csepp esze van is, azonnal rájön, hogy ez az ember a tulajdon értékét védelmezte, mert érezte, hogy reászorul erre az ingerült védelemre és nem tűrheti el, hogy közönségesnek tartsa az, a ki... a kinek... Eh!...

Kellett ez nekem?

Bánom én, hogy okos embernek tart-e, vagy ostobának? Valamim nekem ez a senki?

Az ördögbe! És mégis itt lebeg folyton a szemeim előtt az a könnyű fehér ruha és a csipke a mellen...

*

Őszinte vagyok, mert nincsen semmi eltitkolni való abban, a mit a férfi a nő iránt érez.

A kérdés... mindig ezek a banális kérdések!... de az csak igazán itt is a kérdés, hogy mit éreztem?

Semmit. Ez nem válasz! Tehát rokonszenvet. Mondjuk ki azonban mindjárt, hogy ez az út, a melyen régi szép dajka-mesém szerencsétlen királya indult. Tudtam jól, hogy az, hiszen meg vagyok hozzá szokva, hogy érzékeny studiumnak tekintsem a felboncsolásra alkalmas és érdemes emberi szívet. Nem is csaltam magamat egy pillanatig sem. Három hét alatt tisztában voltam vele, hogy nekem missióm van ennek a különös leánynak az életében, a ki egyáltalában nem hasonlított jóformán semmiféle irányban a színpad mindama többi egy-két nagyon kiváló csillagához, a kiket sok esztendei figyeléseim

közben alaposan megismertem és egyúttal — papiroson — levetköztettem.

Teljes és tökéletes visszavonultságban élt, ez egy. Elég feltűnő ágálás arra, hogy a színházi ritkaságok gyéren beírt rubrikáiba soroztassék.

Nem látogatta senki és ő sem járt a társaságba. A szerepeit viszont eljátszotta, úgy a hogy legjobban tudta. Nem sok tehetséggel, kevés, majnem semmi színészi temperamentummal, de nagy szeretettel, sok-sok szorgalommal és azzal a minden elismerésre méltó pedanteriával, a mely szorosán az író akaratahoz tartja magát és nem ront neki bele a szövegbe mindenféle «saját» találmányt, frázist, bombasztot és szósallangot. Nagy sikerei nem voltak, kevés rokonszenvet tapasztalt; zárkózott lényé gyorsan lehűtötte azt a bizalmasabb hevületet, a mit egyik-másik hamar lobogó vidéki Seladonban arczának és alakjának kedvessége támasztott.

(Folytatjuk.)

TARTALOM: A nagy hadgyakorlatok, írta: *Balogh Pál*. — Az 1875-ik évi Tisza-féle fuzió története, írta: *Dr. Oldh Gyula*. — A MÁV. reformja, írta: *Csoőr Gáspár*. — Jan a szilvafaágon, írta: *Abonyi Árpád*. — Hogy született a Hatvanhét? írta: *Krónikás*. — A «Holnap» hazugsága, írta *Traveller*.

FELELŐS SZERKESZTŐ: ABONYI ÁRPÁD

Mielőtt
személy-, jelzalog- v. építési
KÖLCSÖN
iránt intézkednék
kérjen díjtalanul prospektust.
MELLER L. EGYED
Budapest IX, Lónyai-u. 7.
Telefon-Interurban
46—31.

Franklin-Társulat nyomdája.